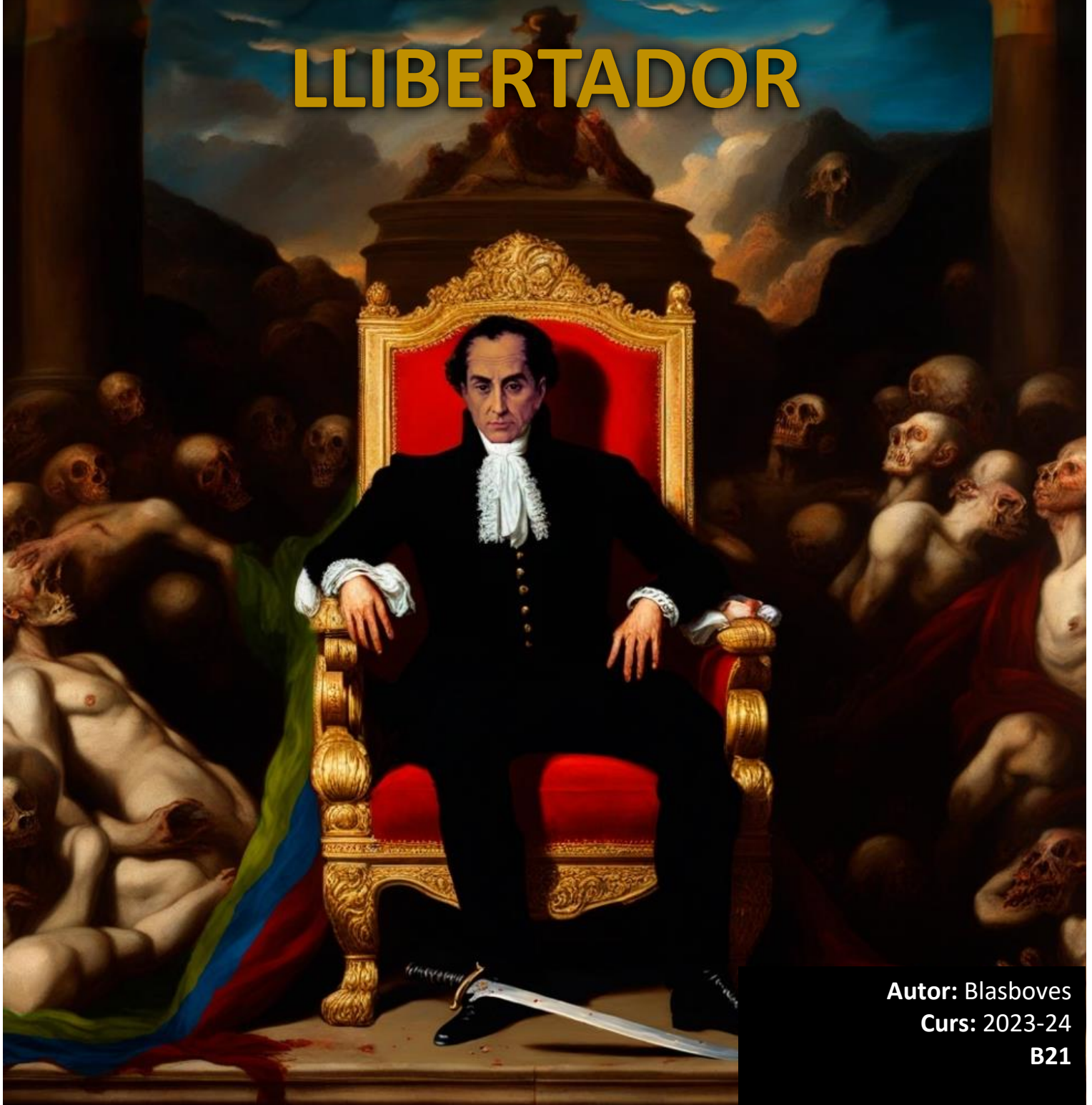


# SIMÓN BOLÍVAR, DE TIRÀ A LLIBERTADOR



Autor: Blasboves

Curs: 2023-24

B21

## Contingut

INTRODUCCIÓ.....	2
METODOLOGIA.....	3
1. Borbons, un mal de cap... ..	4
1.1. Un mal de cap... Però per a qui?.....	5
1.2. Francisco de Miranda, <i>El precursor</i> .....	6
2. El Bolívar previ a la lluita, la història d'un burgès.....	7
2.1. El periple polític per al despertar del 'Llibertador'.....	10
3. El conflicte en la Península i l'actuar mantuà .....	12
3.1. 5 de juliol de 1811: Un inici mal encaminat .....	15
4. L'aposta de Bolívar, tot pel poder.....	17
4.1. L'inici de la guerra a mort, anys plens de sang .....	18
4.2. El gran error del Decret de Guerra a Mort .....	20
4.3. Quan Bolívar va ser heroi de res.....	21
4.3. Les Campanyes del Sud, autoritarisme disfressat de llibertat.....	23
5. La debacle després de la independència.....	25
6. El legat de Bolívar, digne de vanagloriar-se? .....	29
1. La contradicció dels relats .....	30
2. La presència de Bolívar a Caracas.....	30
2.1. Existeix el culte a Bolívar a Veneçuela? .....	30
2.2. Veneçuela en cerca d'una identitat .....	33
2.3. Quan el mite de Bolívar es fusiona amb el militarisme .....	35
2.4. L'evolució del mite de Bolívar en l'exèrcit fins al chavisme. ....	38
3. El mite de Bolívar com impuls del chavisme .....	40
3.1. L'actual adoctrinament entorn de Bolívar .....	42
4. Els resultats de l'adoctrinament .....	44
CONCLUSIONS .....	50

## INTRODUCCIÓ

Durant el marc teòric d'aquest treball, es tractaren qüestions referents a l'època virregnal a Amèrica, a com es desenvolupa les guerres d'independència a Veneçuela i al paper i interessos que va tenir Simón Bolívar en aquestes. Amb això es vol arribar a una conclusió de qui va ser realment Simón Bolívar. Després, al marc pràctic vull analitzar quina ha estat la utilització de la figura de Simón Bolívar en la política veneçolana, contrastant quina és la imatge que avui es té sobre el 'Llibertador' amb l'investigat al marc pràctic, per a veure quant dista la imatge actual d'aquest personatge amb el que realment ha estat. A més d'això, si és que ha hagut un canvi del relat, faré servir fotos que vaig recopilar durant el meu viatge a Caracas, enquestes, vídeos i fragments d'entrevistes de a Hugo Chávez, per a entendre d'on surt aquest canvi i per què s'ha donat. Llavors, la meua hipòtesi a investigar és si existeix a Veneçuela un adoctrinament al voltant de la figura de Simón Bolívar i, d'haver-ho, per a què es fa servir.

El meu interès en investigar aquest tema ve del meu lloc de naixement, Veneçuela, lloc on vaig viure fins als deu anys. Des de petit vaig créixer acostumat a trobar simbologies de Simón Bolívar en tot arreu, i en la meua educació primària em van ensenyar la grandesa d'aquell que ens va allunyar dels espanyols per a donar-li la llibertat al poble. No obstant això, per temes familiars i per la meua mudança primerenca a Canàries, des de petit també he tingut una important relació amb Espanya, raó per la qual em vaig trobar en certs conflictes al moment de pensar en la heroïcitat de Bolívar, el que va fer que m'interessés des de fa anys i que avui estigüés analitzant-lo.

Les independències hispanoamericanes són un tema molt llarg i complex, que no pot ser abastat en una recerca d'aquesta mena. Per això, al moment del cos teòric ens centrarem principalment en Bolívar i no en altres llibertadors, i només en els territoris americans en els que va estar involucrat. També, el estudiar a Bolívar en la política l'època que més tindrà en compte serà el chavisme, ja que aquesta és la que perdura fins avui i perquè crec que és la més important per a aquest tema.

Durant aquesta recerca els meus objectius són els següents:

- Determinar si el poble neogranadí volia una independència.
- Estudiar l'educació que va rebre Bolívar per a entendre per què es va involucrar a la Independència.
- Estudiar les pràctiques que va dur a terme Bolívar en les guerres i políticament per a veure quins eren els seus desitjos per a Sud-Amèrica i per a ell mateix.
- Veure com s'acostuma a representar a Bolívar avui a Veneçuela.
- Estudiar si hi ha hagut adoctrinament sobre Bolívar i veure si actualment n'hi ha.
- Analitzar quin tractament han fet els governants veneçolans de la figura de Bolívar.
- Comprovar quina és l'acceptació que té Bolívar entre els ciutadans veneçolans.

## METODOLOGIA

Per al marc teòric vaig fer una gran recerca bibliogràfica, consultant a l'obra d'importants historiadors especialitzats en la història hispanoamericana, alguns dels quals han estat: Carlos Malamud, John Lynch, Salvador de Madariaga, etc. Però a més, també han estat molt les fonts primàries que vaig fer servir, com la correspondència de Bolívar, els seus manifestos, constitucions, periòdics de l'època, etc.

Durant el marc pràctic vaig analitzar els diversos usos polítics que els governants veneçolans han fet de la figura de Simón Bolívar, per a entendre aquest camí vaig a explicar-ho amb fotos que vaig fer en Caracas. Al arribar a Chávez, estudiaré com va canviar l'ús de Bolívar durant la seva primera campanya electoral i en el seu mandat, per a això vaig recopilar fragments de entrevistes, més fotos de Caracas i un vídeo que el vaig demanar a un estudiant veneçolà. Finalment, amb els resultats d'una enquesta, vaig veure si l'adoctrinament de tants anys va tenir efecte.

La meva principal dificultat a l'hora de realitzar aquest pla, va ser en el marc teòric, ja que per a entendre a Bolívar vaig haver d'estudiar molt altres successos de l'edat moderna i la història d'altres independentistes, el que va fer que compactar tota la informació sigui una gran feina. I en la part pràctica, la major dificultat va ser contactar amb les persones necessàries per a poder aconseguir un vídeo que demostrés l'adoctrinament bolivarià que hi ha en la educació.

## MARC TEÒRIC

### 1. Borbons, un mal de cap...

L'Imperi espanyol baix Carles II (1665-1700) havia aconseguit importants reformes econòmiques que van sanejar les finances. [1] No obstant això, la successió real estava en dubte. Inicialment Carles II va designar a José Ferran de Baviera com a hereu, però aquest va morir. Llavors, Lluís XIV de França va desplegar una estratègia diplomàtica i propagandística a Madrid, [2] creant un ambient anti-alemany i presentant a França com la potència hegemònica capaç de mantenir la integritat territorial espanyola, tot perquè es tingui l'ull posat en el seu net.

L'arribada de Felip V, net de Lluís XIV, va marcar l'alba de la dinastia Borbó en sòl espanyol. Aquesta dinastia seria decisiva en el rumb de l'Imperi, perquè amb el temps promulgarien reformes controvertides tant a Espanya com a l'estranger, que temia el control francès a través de Felip V. Ràpidament es va veure un afrancesament de les elits espanyoles, amb institucions dirigides per francesos i que afavorien a França, [3] com en el comerç negrer. Això va derivar en la Guerra de Successió, amb la qual Felip V es va assentar en el tron, encara que afeblint a l'Imperi i enfortint al britànic, que va obtenir beneficis comercials i territorials a Amèrica pel Tractat d'Utrecht.

L'inici del regnat Borbó va començar vacil·lant, amb pèrdues de territori que van enfortir a enemics com Anglaterra, sumat al fet que ara els interessos francesos influenciaven les decisions espanyoles. Aquest declivi va avivar el desig de les

potències estrangeres d'obtenir una porció del pastís. Un exemple van ser els anglesos, que van aprofitar els seus seients de negres a Amèrica, obtinguts gràcies a l'avantatge comercial aconseguit després del tractat d'Utrecht, per a establir-se militarment a la regió. Això va derivar en més guerres perquè Espanya no perdés el seu territori americà, com la batalla de Cartagena d'Índies.

### 1.1. Un mal de cap... Però per a qui?

Malgrat tants mals, des de Felip V fins a les independències va passar més d'un segle. Llavors, podem atribuir-li a la Independència de Veneçuela la causa del descontentament Borbó? És cert que abans de les independències ocorren grans infortunis, com la derrota en Trafalgar, que va suposar el control dels anglesos sobre les rutes navals de l'Atlàntic i va propiciar la traïció francesa en el Tractat de Fontainebleau, una guerra eludible per a Espanya si no hagués pactat aliances bèl·liques amb la França de Napoleó. Així mateix, durant el segle XIX van proliferar reis ineptes: com Carles IV, qui deixaria que fos l'amant de la seva esposa (Manuel Godoy) el que governés de facto; Ferran VII, un fanàtic acèrrim de Bonaparte; i Josep I, el germà de Napoleó.

Però fins i tot amb tots aquests problemes polítics, resulta imprecís associar-los a un descontentament general de la població que va comportar a les Independències, ja que una cosa és l'afebliment internacional i una altra és la vida que té el ciutadà, i encara que ambdues estan molt relacionades, si la vida del ciutadà no empitjora llavors no es pot parlar de "descontentament general". És comú sentir que el descontentament general va ser arran d'un suposat extractivisme iniciat pels borbons, però en el Virregnat de Nova Granada<sup>1</sup> durant el 1800, l'activitat minera, encara que va ser important, va suposar tan sols un 11,6% del PIB, i per sobre d'aquest sector es trobava l'artesania (13,6% del PIB) i l'agricultura (54,4% del PIB), sent el sector més representatiu, per la qual cosa no era la mineria l'activitat amb major pes en l'economia. [4]

---

<sup>1</sup> Em centro en aquest perquè és on van iniciar las guerres de independència que em concerneixen, les de Veneçuela

Mentrestant, El PIB per càpita s'estima que era de 27,4 pesos plata, la qual cosa superava el salari mitjà dels peons i capatassos. A més, si es consideren les racions addicionals als salaris, l'ingrés per càpita real podria haver estat fins i tot major. Llavors, l'economia nougranadina, malgrat no ser la més privilegiada dels virregnats, mostrava signes de creixement a la fi del període virregnal, no hi ha evidència sòlida d'un empobriment generalitzat pels canvis polítics en els anys previs a la independència. [4]

Llavors, cal preguntar-se si el descontentament Borbó va ser una de les causes de les independències o si només va accelerar un procés ja iniciat des de abans. Es més, si el ciutadà mitjà no estava sotmès en crisi, sinó que en el contrari, a qui els podia molestar aquests fets com per a iniciar l'acció separatista?

### 1.2. Francisco de Miranda, *El precursor*

Nascut a Caracas en 1750, Miranda va ser la primera persona important en encapçalar un moviment independentista, anys abans de les abdicacions de Baiona de les quals tant se sol parlar com origen de la independència. Per tant, indagar en Miranda és indagar en les primeres petjades d'independència, i estudiar-les ajuden a entendre d'on sorgeix aquest moviment.

En 1771 un jove Miranda sortiria del país per a no tornar fins a molts anys més tard, tant que va acabar vivint més temps fora que en aquest. En un inici va ser a enfilarse en l'exèrcit de Carles III, fins i tot va arribar a participar en la guerra d'independència dels Estats Units com a part dels reforços espanyols per a propiciar la separació. No obstant això, a causa d'un malentès, en 1783 es va ordenar el seu arrest per presumpte espionatge. Miranda es refugia de la justícia als Estats Units i a Anglaterra, però poc després trepitja Europa continental per a en 1791 involucrar-se en la Revolució Francesa, on es va salvar de la guillotina fugint a Londres en 1798.

Durant la seva estada a Londres, Miranda va fer vida entre cercles maçons, il·lustrats i anglosaxons, tots interessats en la caiguda de l'Imperi espanyol. I encara que a partir de 1783, després d'haver estat bandejat de l'Exèrcit espanyol, Miranda podia haver començat a maquinari la seva idea secessionista, van ser fets com la seva estada a França i el discurs típic dels cercles que solia freqüentar, els que li van fer accentuar més el seu ideal independentista. Llavors, en Londres Miranda va planejar un camí per a la Independència de Sud-Amèrica, i va intentar vendre-ho a l'imperi britànic, però aquest no es va comprometre's del tot, pot ser perquè Miranda no li inspirés molta confiança, així que finalment es va anar als Estats Units en 1804, cercant millor sort.

Aquí contacta amb personatges com William S. Smith (gendre de John Adams, que era president), James Madison i Thomas Jefferson, Miranda va obtenir finançament per a una expedició independentista amb tres vaixells. En 1806 va intentar desembarcar en Ocumare, però va ser interceptat per Espanya, escapant en un vaixell mentre els altres dos eren capturats. Els seus homes, majorment estatunidencs, van ser empresonats. Després d'aquest fracàs, Miranda va fugir a Trinidad on va obtenir suport anglès per a reintentar l'expedició. El 3 d'agost de 1806 va desembarcar en La Vela de Cor, però davant la nul·la col·laboració local, degué tornar a Anglaterra, demostrant així el poc popular que hi era el moviment independentista.

## 2. El Bolívar previ a la lluita, la història d'un burgès

El 24 de juliol d'aquell any en què Miranda estava sent bandejat (1783), Simón Bolívar havia vist la primera llum per primera vegada. Nascut a Caracas, Bolívar va ser criat en una de les famílies criolles més distingides de la seva època, aquesta era molt acabada i gaudia d'influència política. La riquesa de la família Bolívar és gairebé tan antiga com l'Imperi espanyol. Pel seu costat patern, el seu patrimoni comença amb el seu avi quart, també anomenat Simón Bolívar, nascut en Bolibar (Biscaia) en 1532. [5] Va trepitjar Amèrica durant 1559 i finalment es traslladaria a Caracas en 1589. No obstant això, als descendents més pròxims del primer Bolívar aconseguirien treure benefici dels càrrecs que va ostentar el seu pare<sup>2</sup>, fent perdurar el fet que sigui el seu origen basc el que es tracti de constatar. Ara bé, pel seu costat matern la riquesa ve

---

<sup>2</sup> Bolívar *el viejo*, va ser uns dels primers conquistadors d'Amèrica, quan aquests homes sobreviuen el normal era que aconseguissin diversos privilegis i distincions. [6]



des de inclòs abans, ja que descendia de la burgesia del Sacre Imperi Romanogermànic, amb ancestres com Juan Gedler, vinculat als banquers Fúcar i a la gestió de les mines de mercuri de Almadén. Els seus avantpassats materns, els Juren, van administrar propietats dels Fúcar. [7] Aquestes famílies van ser braços econòmics importants de l'Imperi espanyol en els segles XVI i XVII, passant després a formar part de l'aristocràcia terratinent tant a la Península com en la Nova Granada, en el si de la qual va néixer Bolívar.

Dins de la Capitania General de Veneçuela, el seu avi va ser fill d'un alcalde de Caracas, Bolívar i Rebolledo, i de María Martínez de Villegas, pertanyent a una família noble i adinerada de Burgos. Com el pare, l'avi del 'Libertador' també va ser alcalde de Caracas en dues ocasions, corregidor i justícia major en la zona de Aragua, i a més es va casar amb una propietària de mines en Aroa. Com no és d'estranyar, el pare de Simón Bolívar heretaria una gran fortuna, que va ser ben manejada per aquest per a augmentar el patrimoni, convertint-lo en un dels homes més rics dels virregnats americans. Era latifundista, comptava amb dos latifundis de cacau i dues finques sucreres, era hisendat i amo d'altres múltiples negocis i propietats. [8] També va ocupar càrrecs com a Administrador de la Real Hisenda, Tinent de Governador, procurador de Caracas, etc. Llavors, entenem que Bolívar es tractava del membre d'una de les famílies més poderoses de Caracas, no sols pel patrimoni que posseïen, sinó que també pel gran poder i influència que ostentaven en la societat política, aquesta família era, sense cap dubte, una de les més importants dins de la classe mantuana.<sup>3</sup>

Fins i tot havent nascut en bressol d'or, la vida li va privar a Bolívar dels seus pares a una edat primerenca, quedant-se Bolívar orfe als nou anys, la qual cosa li portaria a tenir una infància, encara que plena de luxes, escaza d'atenció familiar. Bolívar havia quedat a càrrec del seu oncle Esteban, que solia ser absent, ja que intentava -en va-adquirir títols nobiliaris a Espanya, per la qual cosa el seu tutor principal va ser el seu oncle Carlos. [9] En la criança va ser crucial el paper de Hipólita Bolívar, una esclava

---

<sup>3</sup> Eren els més grans aristòcrates de Caracas. Acostumaven a ser criolls terratinents de grans latifundis i a ocupar un espai important en la política veneçolana.

negra de la Hisenda de San Mateo, que la mare de Bolívar va triar perquè sigui nodrissa del seu fill. Sent ja adult, Bolívar va demostrar en les seves cartes encara guardar-li afecte: «La seva llet ha alimentat la meva vida i no he conegut un altre pare que aquella». [10]

Degut a aquesta desatenció, la seva formació acadèmica a Caracas va ser intermitent. Destaca el seu ingrés com cadet, als catorze anys, en el regiment de milícies dels voluntaris blancs de la vall de Aragua, el qual havia estat fundat pel seu avi. Els membres d'aquest regiment gaudien d'un cert prestigi entre l'elit criolla, només entraven els fills dels grans aristòcrates criolls.

Als 15 anys, Simón Bolívar és enviat a Europa per primera vegada per a continuar la seva formació militar, pràctica que Marx qualificaria com “el costum dels americans acabats de l'època”. [11] Aquest s'instal·la a Madrid sota la tutela d'Esteban Palacios, el seu oncle matern, qui freqüentava els alts cercles socials madrilenys, cercles on no trigaria a inserir al seu nebot.

Els seus oncles Bolívar estaven enfrontant destrets econòmics, i els preocupava pel costós estil de vida del seu nebot. El càrrec d'Esteban li proporcionava un manteniment, encara que no aconseguia la seva màxima comesa: obtenir un títol nobiliari per a la família, el títol de Marquès de Sant Lluís, el qual va ser sempre cobejat pels Bolívar. El germà major de Bolívar va intentar reclamar-lo, així com el seu avi, qui va pagar 22 mil *doblones* d'or per a agilitzar el progrés, però els tràmits van experimentar demores i els documents mai van arribar al seu destí. [12]

Afortunadament, Simón va trobar suport en el marquès de Ustáriz, un crioll educat de Caracas que prosperava en l'administració espanyola i que estava en les corts madrilenyes. Durant l'estada de Bolívar a Madrid, Ustáriz es va convertir en una figura influent en la vida de Bolívar, actuant com el seu protector i mentor. Sota la seva orientació i en la seva extensa biblioteca, el jove Simón es va dedicar a l'estudi de

filosofia, història, matemàtiques i llengües, alhora que desenvolupava habilitats socials i aprenia a comprendre el seu cercle social. [9]

En aquest primer viatge Bolívar va conèixer a María Teresa del Toro, una madrilenya de la qual es va enamorar profundament i amb la qual es va casar a Madrid en 1802. Ella també era aristòcrata, el seu avi era Marquès del Toro i el seu pare un de Caracas mantuà de l'època. Després d'haver-se casat, Bolívar torna amb la seva esposa a la hisenda de San Mateo, però als vuit mesos de casar-se aquesta mor sobtadament a causa d'una febre groga. Aquest fet va deixar a Bolívar sumit en una gran tristesa, la qual intentaria reprimir fent un segon viatge a Europa, on començaria a involucrar-se en la política, de fet, Bolívar va deixar clar que, de no ser per la mort de la seva esposa, mai hauria entrat en el món en el qual finalment es va veure embolicat (**veure Annex I**). [13]

### 2.1. El periple polític per al despertar del 'Llibertador'

En aquest segon viatge a Europa es xopa de la cultura política que el portaria a iniciar les seves accions bèl·liques a Amèrica. A mitjan 1803, Bolívar va salpar rumb a Cadis, però la seva estada va ser breu, ja que a l'agost de 1804 es traslladaria a París, donant inici a una sèrie de viatges europeus on s'integra en diferents cercles elitistes i viu esdeveniments que influiran en el seu pensament polític.

Un d'aquests cercles amb els quals entaula relacions és amb la maçoneria, historiadors com William R. Denslow sostenen que a Cadis Bolívar ingressa en la maçoneria, [14] encara que uns altres com Ferrer Benimeli asseveren que en 1803 no hi havia lògies maçòniques a Cadis. Ara bé, l'assegurat per signatures i documents, és que entre 1804 i 1806 Bolívar va ser membre de la Maçoneria francesa, havent-se iniciat a París. Més enllà del simple tafanejo, va aconseguir el grau de mestre, amb el qual es comença a adquirir rellevància dins d'una lògia. [15] Durant la resta de la seva vida mantindria filiació amb la maçoneria, almenys fins a 1828, quan la prohibeix, segurament per considerar-la perillosa per a la unitat de la Gran Colòmbia, la qual cosa no seria d'estranyar tenint en compte que diversos dels pròcers americans que es van rebel·lar davant l'Imperi espanyol van ser també maçons, i d'això havia estat testimoni Bolívar.

Al voltant de 1804, Simón Bolívar es va retrobar amb el seu antic tutor Simón Rodríguez, un fervent pensador liberal que estava influenciat per filòsofs de la Il·lustració com Rousseau, Voltaire i Montesquieu. En retrobar-se amb Bolívar, Rodríguez va introduir al seu antic pupil en aquest món de pensament il·lustrat, inserint-lo en cercles intel·lectuals imbuïts per aquestes idees. D'aquestes juntes, Bolívar contreu gran part del pensament polític que li va caracteritzar. [9]

Molts historiadors assenyalen que serien idees de la il·lustració com "el republicanisme, el racionalisme i l'antimonarquisme" les que portarien a Bolívar a iniciar les independències. No obstant això, ells també semblen ignorar les ombres del Segle de les Llums, que també van poder ser un dels mòbils de la carrera de Bolívar, parlo d'idees com el racisme científic, l'elitisme o la hispanofòbia. Van ser les idees il·lustrades el que van impulsar a Bolívar? Permeteu-me dubtar-ho, ja que una vegada conformades les noves repúbliques, no van ser les màximes il·lustrades les que millor van representar la seva política. Em sembla ridícul creure que va ser la influència il·lustrada el factor detonant en Bolívar, ja que ignorem que ell hagués pensat en el seu propi benefici, que en els cercles on es va ajuntar s'hagi pensat en el benefici d'aliens, o que la seva família ja comptés amb un cert rancor a la Corona pels problemes en intentar reclamar el marquesat de San Luis.

A la fi de 1804, Bolívar va ser testimoni de l'ascens de Napoleó Bonaparte a França, davant aquest fet John Lynch ens aclareix que les fonts es mostren dividides sobre l'opinió de Bolívar. Segons O'Leary, Bolívar es va desencantar en veure que el cors abandonava els ideals republicans per a coronar-se Emperador, relato del qual dubto profundament, ja que Bolívar no va demostrar abraçar "els ideals republicans" al llarg de la seva vida. D'altra banda, el Perú de Lacroix mostra que Bolívar hauria tingut un gran impacte pel succeït per les mostres d'afecte a Napoleó, [9] la qual cosa li va semblar l'aspiració suprema de l'home. Segons Lacroix, el veneçolà hauria dit: «ho

confesso, em va fer pensar en l'esclavitud del meu país i en la glòria que cabria al que el llibertés». <sup>4</sup>

Un altre de les seves trobades icòniques va succeir durant aquestes èpoques, i va ser amb l'explorador Humboldt, qui acabava d'explorar l'Amèrica espanyola per a fer una recerca etnogeogràfica. Al prussià se li ha qualificat múltiples vegades com a espia al servei dels EUA, [16] encara que, per la poca trajectòria política que tenia Bolívar, segurament en aquesta reunió no va ser intercanviada informació confidencial. El que sí que sabem és que, després d'aquesta, Bolívar va sentir admiració cap a Humboldt per la seva recent exploració d'Amèrica i que tots dos van arribar a cartejar-se anys després en escasses ocasions, encara que en elles només figura l'admiració que Bolívar li expressava a l'explorador.

Després de París, i després d'haver-se relacionat amb els cercles i persones que més van poder influir en el seu pensament, la vocació emancipadora de Bolívar va prendre més força. En un viatge a Itàlia, fet en 1805 amb Simón Rodríguez, va fer el famós Jurament del Monte Sacro, segons el qual Bolívar hauria dit: «no donaré descans al meu braç, ni repòs a la meva ànima, fins que hagi trencat les cadenes que ens oprimeixen per voluntat del poder espanyol».

Finalment, el viatge europeu va donar fi durant el 1806, a Hamburg, on es va embarcar amb rumb als Estats Units. D'aquesta parada se sap poc, però l'estada va ser breu, ja que va arribar al port de La Guaira al juny de 1807, després d'haver-se embarcat des de Filadèlfia amb destinació a Caracas.

### 3. El conflicte en la Península i l'actuar mantuà

En 1807, després de la signatura del Tractat de Fontainebleau, Espanya li permet a França el pas de tropes napoleòniques pel seu territori per a envair Portugal, aliat del Regne Unit. Això és negociat amb el primer ministre de Carles IV, Manuel Godoy, qui

---

<sup>4</sup> Perú de Lacroix va ser un home proper a Bolívar, el qual també va batallar baix les seves ordres.

ja governava *de facto*, ell a canvi rebria principats de terres en el sud de Portugal. [17] Aquesta decisió és una mostra de la falta de compromís que van tenir aquests últims reis Borbons sobre l'Imperi, una de les causes de la decadència de la Monarquia.

Mentre els soldats francesos ocupaven posicions estratègiques en la Península, el príncep d'Astúries anhelava amb arribar al tron, i aprofita el trasllat de la família reial a Aranjuez per a planificar una revolta contra el seu pare. Aranjuez, va passar de ser un lloc inhòspit a tenir una petita població per al 7 de març de 1808, la qual iniciaria un motí per a reclamar que fos Ferran VII el nou rei, aconseguint així l'objectiu 12 dies després mitjançant l'abdicació del seu pare. A tot això, el general francès, Murat, havia ocupat Madrid, i quan arriba la família aquest s'esforça per convèncer a Carles IV i Ferran VII perquè s'entrevistessin amb Napoleó a Baiona, a la qual cosa finalment van accedir. Allí, Bonaparte va convèncer a Ferran VII perquè retornés la Corona al seu pare a canvi d'un castell a França i una pensió anual vitalícia, però Carlos acabaria posant la Corona a la disposició de Napoleó, qui li delegaria el càrrec al seu germà, Josep I.

Hi ha divisions entre historiadors sobre si considerar a aquestes negociacions més o menys forçoses. A parer meu, és més coherent la visió que jo ofereixo, ja que no crec que la subordinació que sentia, especialment Ferran, cap a Napoleó, hagués permès que fos hàbil per a encarar els acords.<sup>5</sup>

Aquest fet va provocar l'alçament a Espanya, ja que molts es van oposar a la imposició del nou rei, i van lluitar contra les tropes franceses. Però la notícia també va tenir un fort impacte en les elits veneçolanes, concretament en els mantuans... Aquests ja havien remenat prèviament intents per prendre el poder, ja que molts volien poder comerciar millor en el mercat exterior, la qual cosa s'havia dificultat en els últims anys per les guerres, [19] i tenir més control sobre els territoris per a negociar lliurement i *campar a sus anchas*. Per a fer de menys el fort interès econòmic que movia a les elits

---

<sup>5</sup> Això el dic perquè la correspondència de Ferran VII no el deixa bé amb respecte a aquest tema. La seva subordinació va ser tal que va arribar a demanar-li a Napoleó ser el seu fill adoptiu. [18]

criolles, se sol parlar que aquests buscaven més sobirania perquè eren en el pla polític. Exemples que això no és així hi ha molts, n'hi ha prou amb veure a la família de Bolívar, en la qual criolls van ser alcaldes, administradors d'Hisenda o procuradors, també hem vist al marquès de Ustáriz, un crioll que ocupava càrrecs en les corts madrilenyes. Altres exemples poden ser Francisco Antonio Zea, un crioll que en 1805 era director del Real Jardí Botànic de Madrid.

Al saber del conflicte en la Península, mantuans de Caracas van conspirar en 1808 per a formar una Junta de Govern a Caracas liderada només per ells, sota el pretext d'oposar-se al domini francès. En aquesta Conjura on Bolívar comença a tenir un rol actiu en la política veneçolana, participant en les reunions clandestines que es realitzaven en la Quadra Bolívar per a organitzar el moviment. Finalment, el capità general, Juan de Les Cases, acabaria resistint-se a la formació de la Junta i va desmantellar la conspiració, arrestant a alguns dels líders i confinant-los en les seves finques. Però després d'haver dissipat la Conspiració la inestabilitat mai va cessar. Aquells conspiradors confinats van quedar novament en llibertat, i no van trigar en continuar amb els seus plans.

Mentrestant, el 17 de maig de 1809 arribaria el nou Capità General nomenat per Napoleó, Vicente de Emparán, que, enmig d'un clima on les elits criolles estaven dividides entre els qui volien mantenir-se fidels a Espanya i els qui volien conformar una Junta de Govern pròpia, va ser titllat d'afrancesat traïdor, suscitant un ambient encara més agressiu. Ara, en escampar-se les notícies de les derrotes espanyoles que permetien que França s'expandís cap al sud de la Península, els conspiradors, al càrrec del marquès del Toro i amb el suport de les tropes, el 19 d'abril de 1810 aconseguen fer un cop d'estat on Emparán dimiteixi per la força, no sense abans ser pressionat per a crear una la Junta Suprema de Caracas. [20] En un principi, la Junta es va proclamar com a lleial a Ferran VII, i no obertament independentista, encara que ja l'era *de facto*, perquè no reconeixia l'autoritat de la Regència d'Espanya, formant així el seu propi govern provisional.

Aquest govern és de vital importància per a la carrera de Bolívar, ja que seria el que li donaria la seva primera missió important: anar a Gran Bretanya a la recerca de suport per a la Junta de Govern, cosa que no aconsegueix, la qual cosa no és d'estranyar, perquè Anglaterra era aliada d'Espanya, ja que aquesta última havia deixat de ser hegemònica i Napoleó trepitjava fort, per la qual cosa temien al fet que aquest es fes amb l'Imperi espanyol, i com "l'enemic del meu enemic és el meu amic", els anglesos van donar el seu suport. Malgrat el fracàs, en el viatge Bolívar va buscar voluntàriament a Miranda a Londres, que ja tenia fama en els alts cercles europeus per les seves idees independentistes, i va aconseguir convèncer-lo perquè vagi a Veneçuela a fomentar el separatisme en la Junta. Miranda va tornar a Veneçuela a l'octubre d'aquest any, aquesta vegada la seva arribada no va ser rebutjada, ja que va quallar en l'elit criolla com no va saber fer-ho en 1806 amb les classes populars. [21]

També en 1810 es va fundar la Societat Patriòtica, una organització que duia a terme reunions per a discutir sobre la política i l'economia veneçolana, fent focus sobre la Independència veneçolana, a la qual secundava. Actuava com un grup revolucionari i intentava propagar l'independentisme entre públics més populars. En ella es trobaven persones com Miranda, Bolívar o altres criolls de la Junta Suprema, així que la seva influència va ser clau en exercir pressió perquè aquesta es decanti en si fer costat a Ferran VII o a la independència.

### 3.1. 5 de juliol de 1811: Un inici mal encaminat

La pressió va tenir efecte, fent que la Junta convoqui eleccions per a triar al Primer Congrés Nacional de Veneçuela. Per a poder votar s'havia de ser un home lliure major de 25 anys i propietari d'immobles, així que la majoria de la representació electoral provenia d'altres burgesos. Així apareix aquest Congrés Constituent que no era reconegut per tot el país i del qual Miranda era vicepresident, estava, a més, enfilat per criolls que advocaven per la Independència, i després de múltiples discussions, el 5 de juliol de 1811 declara la República de Veneçuela. Ara bé, aquesta declaració, més que un gest revolucionari, va ser una decisió precipitada presa per una minoria d'homes en nom de la majoria de veneçolans, la qual faria que la Primera República de Veneçuela comencés amb mal peu i que es gestin guerres entre els veneçolans



que estaven a favor de la secessió (el bàndol patriota) i els que estaven en contra (realistes), les quals es van mantenir durant dècades.

Davant tal situació van sorgir revoltes realistes al llarg del territori, una d'aquestes va tenir lloc a la ciutat de València (Veneçuela), aquí Bolívar tindria la seva primera experiència a foc en batalla, reprimint als rebels valencians sota els ordres de Miranda. La seva actuació li valdria perquè Miranda -com dictador plenipotenciari- posés a Bolívar al comandament de Puerto Cabello, un punt estratègic per on arribaven subministraments per a la causa independentista i on estava el castell de San Felipe, en el qual jeien presoners realistes i part de l'arsenal republicà. Degut a la irresponsabilitat dels homes supervisats per Bolívar, es va facilitar que els presoners fessin una presa de control del castell. A més, l'exèrcit republicà ja estava ocupat reprimint a Monteverde.<sup>6</sup> La desestabilització va complicar la recuperació del Puerto, i la seva pèrdua va ser l'estocada final a una República ja malmesa, ja que va facilitar l'avanç realista cap a Caracas.

Miranda, malgrat ser dictador, va ser un dels primers homes a fugir, signant el 25 de juliol de 1812 la capitulació com a dictador a esquena dels seus homes. Després, va marxar discretament a la Guaira amb les seves pertinences i els diners de la Tresoreria real, el seu pla era pernoctar aquell dia per a salpar en el matí següent. Mentrestant, Bolívar sí que es va quedar uns dies més batallant després de la presa de Puerto Cabello, però, vaticinant el que venia, opta per fugir cap a Curaçao (que estava baix domini britànic), no sense abans fer-se amb la plata d'algunes esglésies de la zona.

Ja a l'illa, Bolívar es va reunir amb fugitius veneçolans com Félix Ribas, qui havia estat destituït per *El precursor* setmanes enrere, per a conspirar contra Miranda, planejant el seu lliurament al bàndol realista per a així guanyar-se el perdó i evitar represàlies, la qual cosa els interessava, ja que la seva àmplia superioritat no semblava irrevocable. [22]

---

<sup>6</sup> Era un general espanyol que havia desembarcat en Coro (ciutat tradicionalment realista) i que havia obtingut el suport realista necessari com per a obrir-se per l'Occident veneçolà, aconseguint diverses victòries.

És així com preparen el tauler perquè Bolívar i els seus sequaços arribin a Veneçuela i detinguessin a Miranda la matina de l'1 d'agost de 1812, en aquella nit de pernoctació en La Guaira prèvia a la seva partida. Amb el lliurament de l'exdictador no sols es va guanyar el perdó, sinó que va rebre també un passaport, la qual cosa li interessava, a més de per a donar-se a l'exili més fàcilment, per a evitar conseqüències legals i assegurar-se el control de béns i herències. Mentre Bolívar gaudia de la salvació, al seu antic amic li oferiria una vida entre reixes fins al dia de la seva mort, en 1816. [21]

#### 4. L'aposta de Bolívar, tot pel poder

Després del fracàs de la Primera República, l'ambició pel poder militar porta a Bolívar a Cartagena d'Índies, on es gestava un moviment independentista. Allí emet el Manifest de Cartagena, aconsellant als neogranadins sobre com evitar els errors que van portar al col·lapse de la Primera República. En aquest Bolívar defensa un pensament fortament autoritari, creient que la República havia estat massa tolerant amb els seus opositors, sense aplicar pena de mort ni centralitzar el poder (cites 2).

En Nova Granada s'allista a tropes independentistes, però només les utilitza per a fer-se amb un grup d'uns cent soldats i començar a prendre ciutats sense el permís del seu general. En el territori s'estaven lliurant guerres entre independentistes centralistes i federalistes, Bolívar malgrat concordar ideològicament amb el primer, s'allista en el segon per conveniència conjuntural.

Mentrestant, a Veneçuela, Santiago Mariño dirigia l'independentisme en l'orient del país i Monteverde estava ocupat sufocant les seves tropes. Sabent això, Bolívar sabia que si s'afanyava podia entrar per l'occident veneçolà amb les seves tropes i obrir-se pas per Veneçuela fàcilment. Llavors, Bolívar va començar a dirigir-se cap a l'est neogranadí mentre augmentava la seva tropa, i sol·licita involucrar-se en una guerra que hi havia en Cúcuta contra realistes, on, amb la seva arribada, els patriotes vencen. Allí Bolívar va poder assortir de municions i altres recursos als 800 homes que comandava, i, al controlar Cúcuta, l'accés a Veneçuela ja estava fet.

És llavors com el 14 de maig de 1813, Bolívar inicia la Campanya Admirable en territori veneçolà, obrint-se pas per Occident i sortint victoriós a les ciutats per on passava, però és en arribar a Trujillo quan les guerres d'independències prenen un gir de 180 graus.

#### 4.1. L'inici de la guerra a mort, anys plens de sang

En aquesta ciutat, el 15 de juny de 1813, és declarat el Decret de Guerra a Mort, un dels punts més polèmics de la carrera militar de Bolívar. Aquest té el seu origen en el "Conveni de Cartagena", on Nicolás Briceño proposava «exterminar a Veneçuela la raça maleïda dels espanyols d'Europa» per a consumir la independència, justificant els seus mitjans com a necessaris per a complir el 'fi principal' de la guerra. També proposava un sistema d'ascensos militars segons la quantitat de «caps d'espanyols» presentades. Al març, estant en Cúcuta, Bolívar i Castillo signen el Conveni amb certes modificacions, però és a Trujillo quan Bolívar emet el seu propi decret amenaçant de mort a «tot espanyol que no conspiri contra la tirania en favor de la justa causa», ja que aquest «serà tingut per enemic i castigat com a traïdor a la pàtria, i per conseqüència serà irremissiblement passat per les armes».

La contra dels realistes a aquests fets no va ser ben planejada, la falta d'estratègia conjunta va complicar les batalles quan occident va ser envaït per Bolívar. Desesperadament, Monteverde va aplicar mesures repressives contra els independentistes, la qual cosa va fer que unes certes zones patriotes simpatitzessin amb els insurgents. Aquests errors li van facilitar a Bolívar entrar a Caracas el 7 d'agost de 1813, després d'haver passat per sis ciutats, en cadascuna d'elles aplicant el seu Decret de Guerra a mort, en les seves pròpies paraules (**veure Annex III**).

En contra del dit pel Maduro, el Decret no va ser un «exemple de la força i la determinació d'un poble per a aconseguir la seva llibertat». Tampoc era el comú en les guerres del S.XIX. Ni tan sols va ser un mal necessari per a derrotar a Monteverde, ja que ell, fins i tot caient en la repressió, no va orquestrar assassinats massius. El Decret de Guerra a Mort va ser una mesura de neteja ètnica, per a fer a un costat a «la raça maleïda dels espanyols», a la qual Bolívar li va expressar odi conjuntament a la dels

indígenes i negres (**veure annex IV**). [23] Amb aquesta mesura, Bolívar volia vendre la Independència com guerres racials, per tal de guanyar afins i afeblir al bàndol realista, prenent penjar-li la llufa als espanyols en Veneçuela davant la resta de la societat.

Abans de la seva arribada a Caracas es feia córrer la veu que Bolívar avançava imponent al costat d'una tropa de 17 mil homes, mentre que un Monteverde gairebé derrotat havia decidit replegar la seva ofensiva en Puerto Cabello. Bolívar entrava a Caracas, ja no com un personatge secundari de la Primera República, sinó com un poderós home autoritari, que amb els seus assassinats provocava por en els qui sentien els rumors, ostentant aquest poder que un Bolívar jove havia desitjat anys enrere en veure a Napoleó. Aquest mateix dia, als seus 30 anys d'edat, Simón es va nomenar Cap Suprem de l'Estat d'Occident i "Llibertador de Veneçuela". Encara que no es va autoproclamar dictador, el 'Llibertador' va concentrar sobre ell tots els poders de la Segona República, exceptuant el poder judicial, que va ser dirigit per un amic seu.

La crueltat del bàndol independentista de Bolívar es va fer patent en qüestió de pocs dies, el 18 d'agost Bolívar va ordenar l'empresonament d'una gran part dels espanyols i canaris que habitaven a Caracas i en pobles del voltant, dels quals va manar a afusellar 69 sense judici. Però l'autoritarisme afectava a tota la població, exemple d'això és que en aquests dies les autoritats havien advertit que tocarien una alarma a Caracas per a conèixer la disposició del poble de defensar la seva ciutat. Després de fer-ho i no obtenir cap resposta, el general Félix Ribas va amenaçar amb afusellar a qui no acudís al pròxim anomenat. L'apatia popular davant l'alarma constata el que ja sabem, que la independència mancava del suport popular.

Però les majors atrocitats de Bolívar van arribar l'11 de febrer de 1814, quan va ordenar executar als presoners espanyols que es trobaven en La Guaira i Caracas, els qui es trobaven en deplorables condicions en presons i hospitals. L'ordre va ser rebuda per Arismendi, governador de Caracas, qui va començar la massacre que es

va prolongar durant quatre dies, aconseguint 800 víctimes en totes dues ciutats. Els mètodes emprats van incloure afusellaments massius i degollaments amb espases per a estalviar municions. Les tropes van assassinar a innocents que l'únic que havien fet era no posicionar-se a favor de la Independència o haver nascut a Espanya. Paral·lelament, entre el 14 i el 16 de febrer, el mateix Bolívar va supervisar a València l'execució d'altres 380 presoners.

#### 4.2. El gran error del Decret de Guerra a Mort

La idea de vendre les guerres com a lluites racials va ser un error que li sortiria car a Bolívar, ja que en la societat veneçolana predominava el mestissatge, que feia que hi hagués integració entre espanyols i 'veneçolans'. És més, el grup al qual se li feia la guerra no era homogeni, havent-hi estratificació dins d'ell. Plantejar una dicotomia entre americans i espanyols no era encertat, ja que davant els ulls del poble la veritable enemistat estava entre mantuans i la classe popular. [24]

Tants mesos de disconformitat desemboquen en la revolta llanera liderada per l'asturià, Boves. Aquest havia arribat a Veneçuela als seus vint anys d'edat, la seva situació econòmica ho portaria al contraban, pel qual va ser condemnat a vuit anys de presó, però una commutació va fer que sortís abans. Després va viure en el pla, on, malgrat ocupar treballs de la baixa estirp, va aconseguir acoblar-se bé a la idiosincràsia de la població, tant que els llaneros es referien a ell com el "taita" i que allí es va casar amb una mulata amb la qual va tenir un fill.<sup>7</sup> En un inici Boves va fer costat econòmicament als independentistes amb l'esperança d'obtenir un càrrec en l'exèrcit, però el seu suport va canviar quan en les guerres els patriotes van assassinar a la seva esposa, el van empresonar i li van despollar els seus béns. Va aconseguir salvar-se de l'afusellament perquè el lloc on es trobava va ser pres per Monteverde, per la qual cosa va decidir unir-se al seu bàndol. [22]

En un inici, Boves va fer costat econòmicament als independentistes al començament de la guerra, amb la condició que li sigui aprovada la seva sol·licitud de tenir algun càrrec en l'exèrcit, però aquests van tancar l'orella a les seves peticions, segurament

---

<sup>7</sup> "Taita" en el lèxic del llano és equivalent a "pare".

a causa de la seva baixa classe social. No obstant això, durant les guerres els independentistes ho van empresonar i li van despollar els seus béns, a més de que van ser responsables de la mort de la seva esposa. Estant pres, es va salvar de l'afusellament perquè la ciutat de Calabós (on es trobava) havia estat presa pels realistes, qui ho van alliberar. Aquest odi va portar a Boves a unir-se als realistes, bàndol amb el qual ascendiria militarment amb el pas del temps.

Enmig de la Segona República Boves pren força aprofitant el ressentiment dels llaneros contra l'aristocràcia criolla, a la qual acusava de classista, per a cridar a la rebel·lió. Així Boves es va fer amb un exèrcit fort compost per llaneros de diferents races, aquest era la Legió infernal, en el qual va arribar a concentrar al voltant de 10 mil homes. Aquests van pastar victòries contra els patriotes, fins a derrotar-los decisivament en la Segona Batalla de La Porta en el 15 de juny de 1814, provocant la caiguda dels patriotes a Caracas. D'aquesta es va escapar un Bolívar tan moribund com la seva nova República, qui volia donar-se a l'exili, però no sense abans saquejar les riqueses de les esglésies de Caracas, ja que les guerres no es financen soles.

Bolívar fugí a Nova Granada i es posa al servei dels federalistes, els qui, en conèixer les accions que havia pres a Veneçuela, podien albirar l'oportunisme que manejava. Bolívar va trobar rebuig d'alguns oficials, encara que se li va donar una certa cabuda en l'exèrcit, comandant així una tropa federalista. Mesos després, mentre assetjava Cartagena, arribaven les notícies que s'acostava la tropa de Pablo Morillo, enviada per Ferran VII, i Bolívar, que temia quedar atrapat entre espanyols i patriotes, es va embarcar rumb a Jamaica (colònia britànica), deixant tirades a les seves tropes en les arpes de l'enemic.

#### 4.3. Quan Bolívar va ser heroi de res

En Jamaica, un derrotat Simón Bolívar vaig intentar negociar amb anglesos per a una pròxima expedició, però no van voler aliances amb aquell que carregava amb tant de fracàs. Bolívar troba recer en el president haitià, Pétion, qui l'ajuda a finançar l'Expedició dels Cayos amb la flota naval de Luis Brion, arribant a l'illa de Margarita al maig de 1816. En Ocumare de la Costa es veuen enfretados amb realistes, i quan la situació empitjora Bolívar fugí a Haití, deixant encallats a 600 homes.

En aquella expedició es trobava Manuel Piar, qui en Terra Ferma havia aconseguit avançar fins a Guaiana, on va emprendre campanyes per a expulsar als realistes del sud, aquesta zona era rica en recursos naturals. En aquesta campanya, al maig de 1817, Missioners Caputxins Catalans van ser portats al riu Caroní pels republicans de Piular, i allí assassinats amb matxets. Un altre home que actuava independentment era Páez, però ell ho va fer en el pla, on va aconseguir guanyar-se a un sector de la població, finalment aconseguint que aquest estigués baix domini patriota.

Mentrestant, Bolívar va tornar a Veneçuela al desembre de 1816, on va començar operacions en l'orient veneçolà perquè es trobi baix control patriota, i a inicis de 1817 Bolívar es proclama cap Suprem d'una Tercera República. Malgrat tant títol, Bolívar no aconseguia avançar tan reeixidament com Piular i Páez, en 1817, en la batalla de Clarins, es va enfrontar a un batalló realista format gairebé íntegrament per indígenes, els qui van assassinar a gairebé tots els homes de Bolívar. Finalment, El 'Llibertador' decideix anar a Guaiana i reunir-se amb Piular al maig, i fa que aquest reconegui la seva autoritat, cosa que també va fer amb Páez temps després.

Ara, amb els patriotes units i amb el domini de Guaiana, la riquesa de la regió facilitaria més fer la guerra. No obstant això, les tensions entre els líders no van trigar a aparèixer, el primer d'ells va ser Piular, que estava sent delegat en funcions per Bolívar, per la qual cosa es va queixar. Bolívar, que havia consolidat la seva autoritat amb aquesta unificació, va decidir dictar un afusellament a Piular mitjançant un judici dirigit per un dels seus homes de confiança, on se l'acusava de promoure la *pardocràcia*. En aquest, Piular va assenyalar que Bolívar -i altres líders- havien robat béns veneçolans per a vendre'ls a les Antilles britàniques, i posteriorment seria assassinat a l'octubre de 1817.

Bolívar va consolidar el seu poder i va iniciar plans per a formar un exèrcit que acabés amb la presència realista a Veneçuela. També, en 1819, convoca el Congrés d'Angostura, aquí Bolívar recull el pla de Miranda d'aspirar un país Hispanoamericà

anomenat Colòmbia, naixent així la República de Colòmbia,<sup>8</sup> conformada per Cundinamarca (Nova Granada), Quito i Veneçuela, tots tindrien com a capital l'anomenada "Simón Bolívar". El país seria governat per un president i un vicepresident, El congrés, va elegir per al primer càrrec a Bolívar.<sup>9</sup> Estava estipulat en la llei que Bolívar rebés el títol oficial de Llibertador i que en el congrés sortís el seu retrat al costat del lema "Bolívar, Llibertador de Colòmbia i Pare de la Pàtria"

Encara que això fora en un inici 'només paper', es va anar materialitzant amb els moviments de Bolívar, com la Campanya Llibertadora de la Nova Granada, on es van aliar amb els antics independentistes per a lliurar la batalla de Boyacá (1819), que va fer perillar al domini realista en el nord de Nova Granada i Veneçuela. En 1821 Bolívar va incomplir l'armistici que havia fet amb Morillo l'any fa un any, amb l'intent de presa de Carabobo, que va derivar en la batalla de Carabobo, guanyada pels patriotes, els qui ja tenien el control hegemònic a Veneçuela.

#### 4.4. Les Campanyes del Sud, autoritarisme disfressat de llibertat

Havent complert amb la missió en Nova Granada i amb el realisme afeblit a Veneçuela, Bolívar va poder permetre's començar les Campanyes del Sud. En elles es pretenia l'expansió de la República de Colòmbia i la supressió d'altres bastions realistes en la resta de Sud-Amèrica, per a això comptaria amb l'ajuda de la Legió Britànica, els qui ja havien tingut una important presència en la batalla de Boyacá i en la de Carabobo. Els enfrontaments es van disputar en l'actual Equador i en el sud colombià. En elles vam poder tornar a veure el despotisme de Bolívar, en això destaca l'episodi viscut en Pasto durant desembre de 1822.

Pasto era una zona predominantment indígena que s'havia mantingut fidel als realistes, ja que veien en els criolls el perill dels seus interessos. En anteriors ocasions, com en la batalla de Bomboná, els pastos havien derrotat al bàndol patriota. Tots dos factors feien que Pasto fos una zona recordada amb un cert rancor per part dels líders

---

<sup>8</sup> Això és el conegut per la historiografia com "Gran Colòmbia".

<sup>9</sup> En aquest punt Bolívar s'havia desfet dels seus detractors, així que hagués estat rar que no hagi estat triat ell.



patriotes. En Pasto ja es feia ressò la notícia de les Campanyes quan Bolívar havia al·legat que necessitava passar per la zona per a avançar al sud. Als habitants, ja coneixedors del *modus operandi* patriota, els terroritzava la idea del que pogués passar si això s'efectués. Després de negociacions, Bolívar va aconseguir annexionar Pasto a la Gran Colòmbia, sempre que els seus furs siguin respectats, pactant privilegis amb l'elit local. Això no li va fer gràcia a les classes populars, els qui van començar revoltes reivindicant el realisme, la qual cosa va portar a enfrontaments de realistes contra patriotes en Pasto, però aquests últims es van imposar i els realistes restants van escapar, quedant només població civil en la zona.

No obstant això, el mal dels pastos ja estava fet, així que, a partir de la nit de Nadal de 1822 i sota els ordres de Bolívar, durant tres dies, les tropes del batalló Rifles van perpetrar en Pasto una de les més vils atrocitats propugnades per Bolívar. En un festival de mort i destrucció, van saquejar la ciutat de Pasto, violant a dones i degollant a centenars de persones sense pietat ni misericòrdia. Els soldats, embriacs d'ira i ressentiment per les humiliants derrotes sofertes, van assassinar sense distinció a rendits, ferits, homes, dones i nens. En va van buscar empara a les esglésies, perquè ni tan sols aquests recintes sagrats van detenir la brutal carnisseria. Després d'aquest bany de sang, es van confiscar propietats i bestiar, es van deportar a milers de pastures per a engrossir les files de l'exèrcit 'Llibertador'. [25]

A més del costat sanguinari de Bolívar, en les Campanyes podem veure, encara més, la seva set de poder. Un exemple d'això és el cas de Guayaquil, que continuava sota el comandament realista fins que un grup insurgent s'havia aixecat i li va sol·licitar reforços a la República de Colòmbia. Així tots dos bàndols independentistes, a mitjans de 1822, van protagonitzar la batalla de Pichincha, després de la qual va quedar una Guayaquil independent. No obstant això, l'alegria duraria poc, ja que Bolívar va tancar l'orella al Govern local, al qual li va acabar fent una espècie de cop d'estat per a controlar el territori i incorporar-lo a la Gran Colòmbia.

Finalment, després de reunir-se amb San Martín en Guayaquil en 1822, Bolívar volia continuar les Campanyes per Perú, l'últim gran bastió espanyol a Amèrica, ja que el virregnat encara es mantenia fidel a la Corona, això era una cosa amb la qual volien acabar tots dos 'llibertadors', ja que no creien en la seguretat de les seves terres fins que els realistes no tinguessin força a l'Amèrica continental, així que Bolívar comença a preparar les seves forces per a dirigir-se allí.

Quan el 'Llibertador' a dalt les seves necessitats autoritàries van ser satisfetes immediatament, ja que se li va atorgar la suprema autoritat militar del territori, però, a causa de les posteriors revoltes, Bolívar no dubte a assumir també plens poders dictatorials, que van ser atorgats servilment pel Congrés. Amb el poder, no dubta a bandejar o reprimir a aquells que gosen qüestionar la seva autoritat, com Riva Agüero, un altre líder independentista que temia del control que Bolívar pogués ocupar.

Després de les batalles de Junín i Ayacucho (en la qual no va participar Bolívar, però sí les forces grancolombianes dirigides per Sucre), es va posar el segell final a les guerres d'independència a l'Amèrica continental i es va reconèixer la independència peruana. No obstant això, Bolívar se suposa que havia arribat per a ajudar al Perú, però, com va fer en Guayaquil, va arribar per a quedar-se, així que no va derogar les seves plenes facultats executives.

## 5. La debacle després de la independència

Seguint les peticions dels seus homes, com Sucre, decideix separar l'Alt Perú de la resta de l'ex-virregnat, i a aquest nou país se'n diu, a l'agost de 1825, "República de Bolívar". En un principi el president era el mateix Bolívar, però recordem que aquest ja era Dictador del Perú i president de la Gran Colòmbia, així que al final acaba declinant el càrrec a favor del seu lloctinent, Sucre. Poc temps després se li canvia el nom al país, convertint-se en el que avui és Bolívia. [26]

Durant aquesta època, Bolívar havia treballat en un nou projecte constitucional, l'aspecte més controvertit de les seves propostes era la possibilitat de ser president vitalici amb facultats d'elegir successor, càrrec que Bolívar volia ostentar. En aquest punt podem veure que Bolívar, si bé estava interessat a dur a terme el projecte mirandino de construir una nació sud-americana, volia ser el rei sense corona d'aquest país, i si no va arribar a declarar-se oficialment com a rei, segurament va ser perquè sabia el descarat que això hagués estat per a la població, sobretot venint de qui els havia 'llibertat' de la Corona espanyola. Bolívar estava interessat a aplicar aquesta constitució als països que ell controlava, i va començar per Bolívia, la qual cosa va convertir a Sucre en president vitalici.

En la Gran Colòmbia ja hi havia problemes interns i el descontentament general amb les polítiques de Bolívar es feia notar, per la qual cosa aquest va haver d'anar al país just quan volia plantar la seva nova constitució al Perú. Però el seu viatge no li va impedir la seva meta, ja que li va deixar als seus homes la tasca d'aprovar aquesta constitució al Perú, encara que aquesta no hagués estat consentida íntegrament pel Congrés peruà, convertint-se així en president vitalici del Perú. Les mesures autoritàries de Bolívar van forjar poc en la població peruana, ja que entre el 26 i 27 de gener es va dur a terme una revolta contra la política vitalícia de Bolívar, la qual també va ser secundada per diverses tropes grancolombianes que no havien rebut la seva paga corresponent. Com si ja fos poc per a Bolívar, als mesos també sorgeix a Bolívia una rebel·lió contra Sucre, la qual és secundada pels revoltats peruans, aconseguint així enderrocar al president vitalici de Bolívia. El 'Llibertador' estava profundament descontent amb la situació, i no decideix una altra cosa, sinó que declarar-li la guerra al Perú, iniciant així la guerra grancolombo-peruana.

Mentrestant, per a intentar resoldre els problemes polítics en la Gran Colòmbia, s'organitza la Convenció d'Ocaña, on es van enfrontar dos projectes de constitució per a la República: El de Bolívar, que incloïa la seva proposta de president vitalici, que ja molta polèmica havia donat; i un altre que vetllava per un país més federalista. Bolívar ja havia advertit que si el seu projecte no era el triat, no atendria les peticions de la Convenció, i així ho va fer. Finalment, el 27 d'agost de 1828, va convocar un decret

orgànic, mitjançant el qual abolia la constitució de 1821 i es nomenava dictador de la Gran Colòmbia.

Al país, que ja estava cansat de Bolívar, la notícia no va ser ben rebuda, per la qual cosa van començar a esclatar moviments armats en contra de la dictadura de Bolívar, també va haver-hi altres rebel·lions pacífiques, com la de José Antonio Páez (antic aliat de Bolívar), la qual va contribuir a la posterior independència de Veneçuela. Aquesta ona de descontentament va desembocar en la Conspiració Septembrina, que va tenir lloc el 25 de setembre de 1828, en ella es va organitzar un cop d'estat contra Bolívar i el seu assassinat. Durant la nit de la conspiració, Bolívar es trobava en el Palau de Sant Carles amb el seu amant, Manuela Sáenz, la que li va advertir a Bolívar dels sorolls provinents des de fora del Palau, i gràcies a la seva ajuda el 'Llibertador' va poder escapar de la seva mort travessant una finestra, per a amagar-se fins que les seves tropes sufoquessin la revolta.

Ja per a aquest punt, Bolívar comptava amb uns 46 anys, i aquest es trobava en un mal estat de salut. La que també estava emmalaltint era el seu major projecte, la Gran Colòmbia, on la seva acceptació estava pels sòls. A sobre, el 22 de setembre de 1829 s'havia acabat oficialment la guerra grancolombo-peruana, i, encara que se suposa que per escrit no quedés clar cap victoriós, aquí el perdedor havia estat Bolívar, qui no sols no havia aconseguit consumir els seus interessos al Perú ni a Bolívia, sinó que a més havia perdut el control polític que exercia en aquestes zones.

Davant una moribunda Gran Colòmbia, no van trigar els ocells carronyers a acostar-se al cadàver. La primera d'elles va ser Charles-Joseph Bresson, un diplomàtic francès que havia viatjat a Colòmbia en 1829 per a oferir-li a Bolívar fundar una monarquia constitucional al país per a salvar-lo d'una possible separació. [27] La idea era que Bolívar continués sent dictador fins a la seva mort, per a llavors implantar a un rei francès. Als ministres de Bolívar els va semblar una bona idea i, mentre el Dictador no es pronunciava, aquests la van secundar públicament. No obstant això, Simón Bolívar acabaria desistint de la proposta, la qual cosa va defraudar als seus ministres, els qui

s'havien sentit desautoritzats, així que van acabar renunciant als seus llocs. Quan deixen d'estar subjectes al Dictador, arriben a dir coses polèmiques sobre els seus plans, una que ressona és que Bolívar havia estat negociant amb Anglaterra la possibilitat de convertir a la Gran Colòmbia en un protectorat, per a així mantenir la seva unitat. [28] De fet, Bolívar mai va arribar a acceptar la renúncia dels seus ministres, ni tan sols després que aquests hagin fet tals declaracions, la qual cosa els legitima d'una certa forma.

Un Bolívar malalt que estava veient a la Gran Colòmbia caure davant dels seus ulls, realitza com a mesura desesperada el Congrés Admirable, on intenta fer una conciliació i una nova constitució, però l'intent va ser un fracàs en el qual es va constatar el seu nul suport. Finalment, Bolívar va renunciar al seu càrrec de dictador el 4 de maig de 1830.

Bolívar no solament estava acabat moralment, sinó que el seu cos no donava més de si, el qual esdevenia de tuberculosi. En el final dels seus dies, Bolívar va tenir el pla d'exiliar-se a Europa, on viuria gràcies a les Mines de Aroa, terres que ell havia heretat i que anys enrere havia llogat a una companyia anglesa amb la condició de finançar les seves guerres. Per a aquest punt, el seu home de confiança, Sucre, havia estat assassinat al Perú, i el nou Congrés independent de Veneçuela li havia prohibit l'entrada al territori. L'últim que va fer el 'Llibertador' va ser un viatge en una goleta a través del riu Magdalena, per a arribar a Cartagena d'Índies i allí exiliar-se a Europa. No obstant això, la mort trucaria a la porta més primerenc de l'esperat, i, com la seva salut perillava, al final va haver de fer una estada en Santa Marta, concretament, en la Quinta de San Pedro Alejandrino, una hisenda l'amo de la qual era Joaquín de Mier i Benítez, un home espanyol.

I així, amb el seu país natal havent-li negat l'entrada, amb el seu home de confiança mort i amb el fracàs que li oferia la seva, ja destruïda, Gran Colòmbia, Bolívar acabaria morint el 17 de desembre de 1830 a causa de la tuberculosi, amb tan sols 47 anys d'edat. Irònicament, l'última persona qui li va acompanyar en el seu llit de mort va ser

un home nascut en aquella terra a la qual, 27 anys abans, li havia promès «no donar descans al seu braç ni repòs a la seva ànima» fins a separar-la de l'Amèrica.

## 6. El legat de Bolívar, digne de vanagloriar-se?

Quin va ser el llegat que Bolívar havia deixat amb els seus actes? Perquè, més enllà de l'evident separació dels països sud-americans, l'enorme deute extern contraït per Simón Bolívar va hipotecar el futur de les noves nacions hispanoamericanes per dècades. Bolívar va començar a sol·licitar préstecs a Gran Bretanya des de 1817, durant les guerres d'independència, amb la finalitat d'obtenir recursos per a finançar la compra d'armament i costejar els exèrcits independentistes. S'estima que només la Gran Colòmbia va acumular al voltant de 10 milions de lliures esterlines en préstecs durant els anys 1820, diners que, efectivament, Bolívar va utilitzar per a sustentar financerament les campanyes militars independentistes. No obstant això, aquests préstecs provinents de Gran Bretanya tenien interessos usurers, de fins al 6 o 8%, i inflades comissions, per la qual cosa només una mínima part dels diners prestats realment arribava a Llatinoamèrica.

Bolívar només es va adonar al final de la seva vida del parany en què havia caigut en endeutar a les noves nacions, preveient que aquests deutes oprimirien als pobles durant molt de temps. I així va ser, països com Colòmbia i Veneçuela van trigar dècades, fins a 30 anys en alguns casos, a reprendre els pagaments reguladors d'aquests deutes impagables. Per a més inri, la potència creditora -Gran Bretanya- va obtenir enormes beneficis d'aquesta situació, perquè va imposar el lliure comerç en aquestes joves nacions empobrides pels deutes, inundant els seus mercats amb productes britànics a costa de destruir la indústria local. [29]

El deute no és l'única mostra de la poca llibertat que Bolívar li va deixar a les seves nacions 'llibertades', ja que en cap d'elles Bolívar va abolir l'esclavitud. Podem destacar que a Veneçuela va arribar a alliberar esclaus en 1816, però només a aquells que s'allistessin a l'Exèrcit Patriota, per la qual cosa aquesta era només una mesura per a engrossir les seves files. La veritable abolició va arribar a Veneçuela en 1854,

24 anys després de la mort del 'Llibertador', un 'Llibertador' que va arribar a posseir 2 000 esclaus, dels quals -segons l'historiador Michael Zeuske- només va arribar a alliberar «amb papers, a sis».

## MARC PRÀCTIC

### 1. La contradicció dels relats

Amb tot el vist en el marc teòric, el més evident és pensar que Simón Bolívar, fins i tot sent un personatge amb les seves llums i amb les seves ombres, es va tractar d'algú amb moltes més ombres que llums. No obstant això, quan donem un cop d'ull a la vida veneçolana sembla ser que en aquella zona Bolívar és bé vist, com és possible es tingui tal percepció d'un home que en vida va ser un tirà, egoista, bel·licós i genocida? Potser ells són conscients de qui va ser realment Simón Bolívar? En definitiva, Com és possible que avui existeixi un culte a Simón Bolívar a Veneçuela?

Per a confirmar si aquest culte a Bolívar és real, endinsem-nos a Caracas i analitzem el que en ella hi ha, per a així determinar el que va poder donar origen a aquest supòsit culte.

### 2. La presència de Bolívar a Caracas

#### 2.1. Existeix el culte a Bolívar a Veneçuela?

Per a abordar aquesta qüestió utilitzaré el material que vaig recopilar i les experiències que vaig viure durant la meva estada a Veneçuela a l'agost d'aquest any 2023. Tots el que veurem a continuació té com a escenari la ciutat de Caracas: la capital del país, la seva ciutat més poblada i, al seu torn, la més important. Recalco la rellevància del lloc, ja que les pràctiques d'adoctrinament que aquí són vistes es repliquen en la resta del territori, no es tracta Caracas d'un cas concret pel que fa a Bolívar.

Després de gairebé nou hores de vol, la meva travessia va començar en arribar a sòl veneçolà, ja estava disposat a analitzar el simbolisme de Bolívar que s'hagi tatuat a la ciutat. Amb aquestes aquestes expectatives em sota de l'avió i entro a l'aeroport

internacional de Maiquetía, em trobo sorprès mentre escruto la infraestructura de l'aeroport més gran del país, com resulta que es diu la instal·lació? Aeroport Internacional de Maiquetía Simón Bolívar... Exemples com aquests hi ha molts a Veneçuela, la llista de carrers de Caracas a vegades sembla un homenatge a les guerres d'Independència. Sense anar més lluny, un servidor va néixer en l'estat Miranda i després es va mudar a l'estat Bolívar.

A Caracas, el primer que salta a la vista és la gran quantitat d'estàtues, monuments, museus i altres llocs la funció dels quals és retre homenatge al 'Llibertador'. De fet, a Veneçuela, igual que en la majoria de països, totes les ciutats compten amb una plaça principal, però la particularitat és que allà totes les places principals es diuen "Bolívar", de tal manera que cada ciutat compta amb la seva plaça Bolívar, en la qual també sol haver-hi una estàtua d'aquest. A Caracas la presència de Bolívar no es limita a una plaça, la ciutat sencera està repleta de monuments d'aquest personatge il·lustre. Un exemple d'aquesta presència tan magna, és que caminant pel centre de Caracas ens podem trobar amb homenatges com el de la següent foto (vegeu l'Annex 2)

El que m'ha semblat més interessant d'aquest monument és com està situat. Crida l'atenció trobar un monument tan elaborat a Bolívar en una paret qualsevol d'un carrer del centre de Caracas, sense ser un lloc turístic oficial ni tenir un nom propi. Destaca que el monument no sembla ser aquí amb la intenció de ser un punt d'interès per als visitants, sinó que la seva ubicació aleatòria en un carrer del centre reflecteix l'arrelat i espontani que és el culte a Bolívar a la ciutat. És com si rendir-li tribut de manera visible en els espais públics fos una cosa natural i integrat en la cultura i identitat de Caracas. Més que un afany per ressaltar, sembla un impuls ingenu per honrar al Llibertador en els racons quotidians de la capital.

Al costat de la famosa cita, «si s'oposa la naturalesa lluitarem contra ella i farem que ens obeeixi», es troba una inscripció que la contextualitza (vegeu l'Annex 3). Aquest terratrèmol va ser un dels més devastadors de la història de Veneçuela, és més, en el Manifest de Cartagena Bolívar va assenyalar aquest fet com una de les causes de la



caiguda de la Primera República, a més de la falta d'autoritarisme que ell creu que va haver-hi.

La cita d'aquest mural ens permet veure com és venuda la imatge de Bolívar des del punt de vista del mite nacional, ja que fer aquesta proclama en un moment on tot s'assemblava torçar per als independentistes fa veure a Bolívar com un home que estava disposat a arribar fins on fes falta amb la condició d'alliberar el poble veneçolà, com un heroi veritable que dedicaria tota la seva vida a ajudar a la nació. Mostrar aquesta frase al costat de la imatge del 'Llibertador' (així es refereixen a ell en la inscripció) denota a tots dos d'un vivaç esperit patriòtic, fent que qui el vegi tingui aquesta imatge de Bolívar com un gran heroi de la nació, quan, segons Consuelo Andara -investigadora que ha treballat amb l'arxiu personal de Bolívar- realment no es té constància que el 'Llibertador' hagi dit això.

A més, alçar aquesta frase com a mostra de patriotisme i de l'excel·lència del 'Llibertador', demostra com es fa l'esforç d'ocultar les ombres de Bolívar, ja que qui fora coneixedor del mètode de govern propugnat per Bolívar no associaria aquesta imatge a una altra cosa més que la gran ambició autoritària que tenia el 'Llibertador', la qual era tal que (assumint la veracitat de la frase) que feia que aquest es cregués capaç de controlar l'incontrolable.

Llavors, havent vist aquest monument tan treballat en un lloc tan poc important, podem intuir que el culte a Bolívar sí que existeix i està molt arrelat a la cultura veneçolana. A més, per la meua experiència puc afirmar que, com he dit anteriorment, gran part dels llocs importants de Caracas (locals, institucions, instal·lacions, avingudes, etc.) reben un nom que fa al·lusió a Bolívar o bé a un altre prócer de la Independència, com Miranda. Així mateix, pel missatge que intenta evocar aquest monument, podem ser conscients que, perquè hagi tingut lloc aquest culte, primer va haver d'haver-hi una tergiversació de la història de Bolívar, en la qual les seves ombres van ser ocultes i les seves llums, hiperbolizadas.

## 2.2. Veneçuela en cerca d'una identitat

Prop de la façana de la casa natal del 'Llibertador' (vegeu l'Annex 4) es troba la plaça Bolívar de Caracas, que en temps de virregnat corresponia a la plaça Major, en la qual vaig poder prendre les següents fotografies (vegeu l'Annex 5 i 6).

Per la inscripció, podem veure que aquesta estàtua va ser erigida en 1874, per la qual cosa sabem que el culte a Bolívar no es tracta d'un fenomen recent. En aquest any Veneçuela era governada per Antonio Guzmán Blanco, qui va ser dictador del país (1870-1888) i parent del mismismo Simón Bolívar. Abans de Guzmán Blanco ja s'havia vist el primer indici de mitificació de Bolívar, quan Páez repatrio les restes del 'Llibertador' al desembre de 1842.

Als pocs mesos de la mort de Bolívar, Veneçuela es va separar de la Gran Colòmbia, donant a la llum un nou país la població del qual encara no tenia un concepte clar de la seva nació, ja que abans d'això Veneçuela no havia tingut cap pàtria que no fos la Gran Colòmbia o Espanya, de tal manera que, si aquest país existeix, és degut en accionar patriota, on pesaven més les aspiracions de l'alta aristocràcia i la influència estrangera que la veu d'un poble.

Què ens unia llavors als veneçolans? Tots havíem sofert un mateix malestar, les guerres d'independència, i els moments de crisi donen peu a la unió del poble, però potser podem potser construir una identitat nacional amb base única en el fracàs? I si fos possible, quina classe d'actitud tindria la població d'aquest país? És en aquest context de construcció d'una identitat nacional quan Páez realitza la maniobra de repatriació de Bolívar. Però per què Páez havia mirat a aquesta època en primer lloc? Bé, hem de tenir en compte que en aquells dies la noció de Veneçuela com a poble era molt recent, no havíem tingut un passat precolombí gran, com els mexicans o peruans, els avantpassats dels quals van formar part d'altres grans imperis. És per això que Veneçuela recorre a les seves batalles recents, perquè narraven les històries de com una petita nació vencia a un Imperi amb anys d'història a la seva esquena. D'aquesta manera, quan les primeres generacions obliden a poc a poc les atrocitats dels pròcers, aquest mite es va gestant. A més, recordem que «la història l'escriuen

els vencedors», i evidentment els vencedors no estaven interessats a fer perdurar les seves anècdotes més sagnants.

No obstant això, en aquell 1842 la maniobra de Páez no va tenir grans resultats, encara que va organitzar el retorn de les restes com un gran esdeveniment nacional, decretant fins i tot vuit dies de dol en senyal de duel compartit, en les memòries de Páez no s'esmenta res sobre una participació massiva i espontània del poble pla en els actes. A causa d'això, veiem que aquesta pràctica, més que reflectir el sentiment dels veneçolans, el que buscava era forjar una identitat entorn de la figura de Bolívar.

Ara bé, aquesta figura no acabaria de ser veritablement explotada com a mite nacional fins que arriba aquest parent de Bolívar, Guzmán Blanco, qui va canviar el nom de la moneda del país a “bolívar”, va fundar un Panteó Nacional perquè reposin en ell els difunts herois de la pàtria, i pocs anys després va organitzar grans celebracions en honor a Bolívar per a ambientar el trasllat de les seves restes al Panteó. També va instar polítics i intel·lectuals a exaltar les seves virtuts de manera exagerada, cosa que ell va practicar en els seus discursos, mentre que els seus aspectes negatius solien ser silenciats. A més, també va finançar la construcció d'estàtues i monuments a la seva persona, per a augmentar la seva presència simbòlica, sota aquesta última mesura és que s'erigeix l'estàtua de l'Annex 5.

En aquesta mateixa foto, a més de l'estàtua també ressalta la plaça. Aquesta solia ser la plaça Major de Caracas, perquè aquest nom no és una cosa única de l'Espanya actual. Durant el segle XVI, l'urbanisme de l'Imperi espanyol buscava una certa uniformitat de llarg a llarg de tot el territori, d'aquí les grans similituds entre els centres històrics de totes les ciutats hispanes. En aquest urbanisme, la plaça principal rebia aquest nom, plaça Major, i al voltant d'ella es construïen els principals edificis públics, com l'església Major.

Després de la independència veneçolana, l'espai va passar a dir-se “plaça d'Armes”, canvi que també es va donar en altres places d'altres territoris en independitzar-se.

Avui dia, en la majoria de països hispanoamericans, les places insígnia continuen sent les places d'armes o les places majors, a Veneçuela això no és així, en el nostre cas, aquestes places són la “plaça Bolívar”, perquè aquest fenomen va començar amb Guzmán Blanco, i aquesta va ser una de les seves tantes mesures d'emblanquiment de la imatge del ‘Llibertador’.

### 2.3. Quan el mite de Bolívar es fusiona amb el militarisme

Un altre lloc emblemàtic que vaig tenir l'oportunitat de conèixer va ser el Monumento a los Próceres, el qual va ser construït durant la dictadura militar de Marcos Pérez Jiménez (1953-1958). Aquest monument forma part del que es coneix com el Paseo Los Próceres, construït també per Pérez Jiménez. Aquest consisteix en una àmplia via per als vianants i vehicular que s'estén al llarg de 2 km i compta amb jardins, fonts, estàtues i monòlits en honor als ‘herois’ de la independència veneçolana. Aquesta via també és una al·legoria a la Independència veneçolana, ja que en caminar per ella es pot observar als costats uns certs murals que pretenen representar el que esdevenia a Veneçuela durant la seva etapa amb l'Imperi espanyol, i conforme s'arriba al final ens trobem amb el Monumento a los Próceres (vegeu l'Annex 7).

En ell es reuneixen estàtues dels pròcers que van donar fi a aquesta etapa virregnal, al costat de dos monòlits on es troben representades quatre batalles que contribuïssin a aquest procés l'Amèrica espanyola: Ayacucho, Boyacá, Carabobo i Pichincha.

Aquesta zona dona molt de què parlar: En primer lloc, podem veure que la mitificació de Bolívar no va ser un progrés únic i aïllat de la resta d'esdeveniments que van esdevenir al seu entorn, com he dit prèviament, buscar en Bolívar el mite nacional va ser una conseqüència a buscar en les guerres el mite nacional. En aquest monument es veu plasmat aquest exalçament a l'etapa bèl·lica veneçolana durant el segle XIX. A més, la tergiversació de la història del ‘Llibertador’ va fer la història d'uns altres també fos rentada: En les estàtues observem a persones com José Félix Ribas, qui va amenaçar d'afusellar als de Caracas que no es presentessin per al simulacre de defensa de la ciutat; Manuel Piar, qui va ser el responsable de l'assassinat dels Missioners Caputxins Catalans que estaven a Guaiana; Arismendi, qui -sota tutela de Bolívar- va assassinar als espanyols que estaven presos en La Guaira, etc. En aquest

monument no sols observem a persones que en vida no haguessin pogut veure's la cara ni en pintura (com Bolívar, Miranda i Piular), sinó que es troben enaltits als qui van cometre grans atrocitats amb la condició de satisfer els desitjos d'uns pocs en nom d'uns molts.

Sense cap dubte, la mitificació de Bolívar va portar amb si una tergiversació de la història veneçolana, i això va suposar no sols l'emblanquiment d'aquells homes que van posar el seu granet de sorra en aquestes lluites, sinó que també va alimentar a una Llegenda Negra que ja creixia a Europa per altres vies. Evidentment la presència de Llegenda Negra a Veneçuela no va ser conseqüència directa d'aquest culte bolivarià, però ambdues formen part d'un procés bidireccional, ja que Bolívar no podria ser el 'Llibertador' d'un poble que no estigués encadenat, així que per a elevar a un acabaràs rebaixant a l'altre. Exemple vívid d'això són els següents murals que es troben en el Paseo Los Próceres (vegeu l'Annex 8).

Es tracta d'un tríptic de murals que pretén retratar com es vivia a la Veneçuela virregnal, aquesta obra es diu Gènesi de Veneçuela i creació de la Nacionalitat, i va ser creada per César Rengifo (pintor i dramaturg veneçolà) i exposada al públic en 1973. Divideix aquesta història en tres etapes: conquesta, colònia i independència. Aquesta obra va ser un encàrrec a Rengifo pel Ministeri de Defensa (aquí ja podem albirar aquesta unió entre el mite bolivarià i l'exèrcit) mitjançant una de les seves comissions dedicades a organitzar els actes del sesquicentenari de la Batalla de Carabobo. El president d'aquesta comissió era el Dr. Páez Pumar, qui va treballar com a secretari de propaganda per al partit COPEI, que governava Veneçuela durant els anys en què aquests murals van ser fabricats. Deixant a un a un costat la forta estratègia política que hi ha darrere de la construcció d'aquest tríptic, revisem el contingut històric que ells esperen.

El primer mural toca l'inici de la conquesta, tema que no es toca en aquest treball, per la qual cosa no serà revisat. Ara bé, ens concerneix revisar el segon (vegeu l'Annex 9), que busca representar l'època virregnal. Concretament, narra un esdeveniment

esdevingut en la zona andina de Veneçuela, la insurrecció dels comuners dels Andes. Va ser una revolta que es va donar arran de la Companyia Guipuscoana, una empresa mercantil establerta en 1728 amb el privilegi real de monopoli comercial amb Veneçuela atorgat per Felip V. Aquesta companyia va ser creada en el context de les reformes borbòniques del segle XVIII, com una manera de controlar el comerç amb Amèrica i reduir el contraban que anglesos, neerlandesos i francesos practicaven a la regió. En 1781 sorgeix el moviment dels Comuners dels Andes, conformat per sectors com a llauradors i artesans, els qui es van rebel·lar contra els representants de la Real Hisenda en protesta per l'alça d'impostos que s'havia donat per polítiques de Carles III. Aquesta insurrecció va tenir motivacions purament econòmiques i no independentistes, va ser una qüestió temporal que va sorgir com a reacció a noves polítiques de comerç. En 1783 el moviment va ser sufocat, i dos anys després la Companyia Guipuscoana acabaria tancant.

En aquest mural es representa aquest aixecament com una lluita de negres i indígenes contra les autoritats, i en ella s'estenen els colors nacionals, com si aquesta revolta hagués tingut un caràcter patriòtic, quan es va tractar només d'un alçament perquè es prenguessin altres mesures fiscals, impulsat únicament per l'econòmic. Els revoltats van ser aquells als quals les reformes els afectaven, és a dir, comerciants (encara que no necessàriament grans), i aquests buscaven un millor avenir per al seu negoci, no per als esclaus negres ni molt menys.

Ara vegem l'últim mural (vegeu l'Annex 10), on se'ns mostra a un Bolívar gairebé tan mitològic com un heroi grec, dirigint al poble veneçolà mentre aquest solca triomfant per l'aire després d'haver guanyat la batalla de Carabobo, tot al mateix temps que la bandera de Colòmbia flameja. Veiem com Bolívar és fortament aclamat pels indígenes i per alguns negres, i, paral·lelament, uns altres pròcers són presentats com a herois. Aquesta obra l'única cosa que fa és maximitzar les llums de la Independència: Veiem a un Bolívar secundat per negres, quan aquests no van rebre l'abolició de l'esclavitud gràcies a ell; i secundat per indígenes, quan diverses tribus natives, al no posicionar-se amb els patriotes, van ser destruïdes per el 'Llibertador'.

Com hem vist, aquests murals van ser encarregats pel Ministeri de Defensa, i el Passeig sencer construït durant una dictadura militar. Tots dos nexes no són coincidència, ja que, en gran part, la creació del Paseo Los Próceres va ser feta per a enaltir l'exèrcit veneçolà, dotant així de personalitat a la bel·ligerància d'aquest país, eren els nous militars els hereus d'una institució que havia estat responsable d'una de les grans gestes històriques, la independència d'Amèrica. En aquest lloc s'han realitzat diferents desfilades militars (vegeu l'Annex 11).

També podem observar que la presència militar entorn de la zona és imperant. El monument es troba dins del Cercle Militar de Caracas, i al costat del Monumento a los Próceres es troba una de les seves bases, la del Laguito. Dins del Cercle es troba una altra infraestructura important a més d'aquesta, i totes aquestes són dirigides pel Ministeri de Defensa de Veneçuela. Per aquesta raó, tota aquesta zona està plena de militars, evidentment aquest fet no pot ser testificat per les meves fotos a causa de la situació política del país. No obstant això, vaig poder prendre-li fotos a una altra classe d'objectes que en el Passeig són exhibits, i que demostren, de forma més directa, el culte militar que aquí es pretén fer (vegeu l'Annex 12).

#### 2.4. L'evolució del mite de Bolívar en l'exèrcit fins al chavisme.

Fins ara, tot el que hem vist a Caracas representa la tergiversació que ha tingut Bolívar al llarg de diversos governs amb la finalitat de tenir un mite nacional. No obstant això, és en l'exèrcit quan aquesta nova història comença a torçar-se i va més enllà del mer mite nacional.

Sota l'examinat prèviament, podem veure que l'exèrcit va passar a convertir-se en brou de cultiu per al culte bolivarià, ja que en ell s'havia fet ús de la mitificació dels pròcers com a manera d'enaltir a la institució militar veneçolana. Això és una peça clau per a entendre la relació del chavisme i Bolívar, ja que Chávez, abans de dedicar-se a la política, va ser membre de les Forces Armades Nacionals, on va arribar a ser tinent coronel.

Després del derrocament de la dictadura militar de Marcos Pérez Jiménez, el buit de poder és ocupat per dos partits, COPEI i Acció Democràtica, els quals van recórrer a un pacte bipartidista que enfosquia al PCV (Partit Comunista Veneçolà). Per a sortir d'aquest pou, el PCV va començar a organitzar guerrilles, el major líder d'aquestes va ser Douglas Bravo, qui fins i tot va arribar a estar subvencionat per Fidel Castro fins a 1962. No obstant això, la missió de Bravo, alçar el PCV en la política, no havia funcionat, i aquest va ser expulsat del partit en 1965. En cerca d'un altre intent d'aixecar els ideals comunistes, Douglas entén que aquest necessitaria sí o sí el suport d'alguna part del govern.

Douglas Bravo va arribar a declarar-se públicament com a “marxista-leninista-bolivarià”, seria ell el primer a integrar la figura de Bolívar als valors socialistes, amb la finalitat d'aprofitar la rentada de cap que tenien els joves cadets referent al ‘Llibertador’ i als pròcers, per a així fer populisme i atreure gent a la seva causa.

És sota aquest moviment dins de l'exèrcit, que Chávez comença a endinsar-se en els principis d'aquella esquerra soviètica, i motivat per aquesta crea el Moviment Bolivarià Revolucionari 200 (MBR-200), que al principi era un espai per a poder aprendre de marxisme, però amb el pas del temps es va convertir en una cèl·lula militar que planejava donar un cop d'estat. Aquest finalment va ser donat el 4 de febrer de 1992, i en fallar, Chávez va ser empresonat. Però això va ser ni de prop un fracàs, sinó que va ser el major èxit de la vida d'Hugo Chávez, ja que amb ell va aconseguir fer-se mediàtic, i quan va tornar a la llibertat passats dos anys, va tenir tots els focus de la premsa sobre ell, per la qual cosa va començar a fer campanya presidencial des de 1994 per a les eleccions de desembre de 1998.

Amb el nom del MBR-200 ja veiem la visió que aquests militars tenien de si mateixos, es creien que eren els nous revolucionaris que haurien de tornar a alliberar el poble del jou que li sotmetia, i pretenien fer-lo al més pur estil de Bolívar. La prova d'això és que, abans de incursionar, el grup es va reunir per a fer el Jurament del Samán de



Güere, on els membres es comprometien a la liderar la lluita. Aquest Jurament està completament inspirat en el Jurament de la Muntanya Sacra.

### 3. El mite de Bolívar com impuls del chavisme

Des que Chávez va començar a posicionar-se ideològicament sempre va declarar tenir a la figura de Bolívar com un important referent. Per això, el seu grup clandestí feia referència a Bolívar, però Chávez no va buscar mai quedar-se en l'admiració. Chávez volia ser el nou Bolívar, ell volia ser el successor del 'Llibertador', el major exemple d'això és el Jurament del Samán de Güere, que reflecteix completament com volia aquest home que s'estudiés la seva història. Chávez era un El Quixot, que després d'haver escoltat en l'exèrcit les grans gestes de Bolívar, va voler sortir al món real i ser un nou Llibertador, però ara amb els ideals marxistes-leninistes que li havien ensenyat els homes de Douglas Bravo.

Mentre feia campanya va fundar, en 1997, el partit Moviment V República, un altre fet quixotesca (i populista) per part de Chávez. Amb això, Chávez pretenia vendre-li al públic que ell seria el responsable d'instaurar a Veneçuela una Cinquena República, la qual cosa és una referència a l'època de les guerres d'independència, on Bolívar va arribar a Fundar una Segona i una Tercera República, doncs, ara volia ser Chávez el fundador d'una Cinquena República, un precedent a la Revolució bolivariana.

En la campanya electoral de Chávez és on trobem l'inici d'aquesta manipulació de Bolívar que anys després acabaria perdurant en la dictadura chavista. En primer lloc, Chávez fonamentava el seu projecte en el que ell va dir "L'arbre de les tres arrels", una al·legoria amb la qual volia expressar que les bases del seu projecte es fonamentaven en el pensament de Bolívar, Simón Rodríguez i Ezequiel Zamora. Chávez s'alegrava de les bases del seu projecte, ja que estava basat en el pensament de tres homes autòctons de la terra que anava a governar. Amb això buscava mostrar una resistència a l'Imperialisme estatunidenc, ja que, al no recórrer directament a l'obra de filòsofs del nord, Chávez pretenia vendre el seu pla com aquell que alliberaria el poble veneçolà de les arpes dels Estats Units, com si Bolívar no s'hagués educat entre la Il·lustració, la maçoneria francesa o cercles elitistes britànics, o com si Simón Rodríguez no hagués estat un altre hereu de la Il·lustració francesa. Aquí ja podem

notar com Chávez recorre al populisme mitjançant el mite de Bolívar per a fer ressò del seu gran pla.

Chávez també solia citar a Pablo Neruda per a dir que «Bolívar desperta cada cent anys, quan desperta el poble». Recordem que els conflictes amb el grup MBR-200 van ocórrer durant el bicentenari del natalici del 'Llibertador', per la qual cosa això era més populisme amb el qual Chávez pretenia vendre's com el successor de la lluita de Bolívar.

Bolívar també li va servir per a evadir preguntes, ja que quan se li preguntava si era més de dretes o més d'esquerres, més socialista o més liberal, ell solia dir que era 'bolivarianista', concepte que en aquella època no estava per a res clar. Però amb això aconseguia seduir a les masses, ja que ell deia que aquest moviment estava més enllà del socialisme o del 'capitalisme salvatge' i que s'adaptava millor a les necessitats de Veneçuela. Fent-li una oda al 'Llibertador', aconseguia fer sentir al poble parteix del seu 'bolivarianismo', ja que deixava anar paranys retòrics com que «Bolívar camina en els ulls dels nens» o «en els maizales dels camps veneçolans».

En fi, en aquesta primera campanya electoral, la qual cosa Chávez va fer va ser utilitzar al seu gust la imatge de Simón Bolívar, que ja formava part d'un mite nacional per a la identitat del veneçolà, per a catapultar-se en la política veneçolana i mostrar-se a si mateix com un revolucionari. També el va usar per a vendre els seus plans governamentals, no com d'esquerres o com dretes, sinó com a 'bolivarians'. Finalment, Chávez va guanyar les eleccions de 1998, i allí es va posar a la feina amb el seu projecte de canviar la constitució. Persones il·lustres de la Veneçuela d'aquell llavors, com Óscar Yanes, acusaven a Chávez d'estar fent una constitució a la seva mesura, per la qual cosa deien que acabaria tenint més poder fins i tot que altres dictadors que havia tingut Veneçuela no gaire temps enrere. Més enllà que això hagués estat cert o no, la veritat és que avui dia Veneçuela es troba en una dictadura i des de 1999 els governants no van canviar...

### 3.1. L'actual adoctrinament entorn de Bolívar

Amb l'arribada del chavisme a Veneçuela, se li havia robat a la figura de Bolívar la poca personalitat que encara li quedava, a partir d'aquí la figura de Bolívar ja no havia només transcendit del mite nacional a l'àmbit militar, sinó que ara havia transcendit a una eina política. Bolívar era utilitzat com una paraula màgica que ajudava al fet que tot el que fos tocat pel govern de Chávez fos millor, amb la Constitució de 1999, el país va passar a dir-se "República Bolivariana de Veneçuela", i l'article 1 diu que «fonamenta el seu patrimoni moral i els seus valors de llibertat, igualtat, justícia i pau internacional en la doctrina de Simón Bolívar, el Llibertador»

El nou projecte a llarg termini de Chávez per a la nació veneçolana va passar a ser la "Revolució bolivariana"; el primer programa de Chávez perquè els militars atenguessin les necessitats dels pobres a Veneçuela, va rebre el nom de Pla Bolívar 2000; el primer pla socialista de la nació (fet en 2007, època en la qual Chávez ja començava a declarar-se socialista i marxista sense embuts), es va dir el Projecte Nacional Simón Bolívar; els programes d'ajuda per a combatre la pobresa, van ser anomenats Missions Bolivarianes... Com aquests exemples hi ha un centenar més, la qüestió és que la imatge de Bolívar va ser utilitzada perquè aquests tinguessin millor recepció al poble i, simultàniament, Chávez continuava en la seva tasca, ja escrita per Cervantes, de posar-se a l'una de Bolívar, al cap i a la fi, ell era un altre revolucionari.

Aquestes dues imatges que vaig captar a Caracas (vegeu annexos 13 i 14) reflecteixen molt bé aquest intent del chavisme, d'una vegada arribat al poder, aconseguir que siguin vists com els nous líders independentista. I més particularment, aquestes fotos reflecteixen el cas d'Hugo Chávez, qui ha intentat ser un nou 'Llibertador' des que el seu rostre es va fer mediàtic en 1992.

La segona foto es tracta d'un edifici governamental, concretament, del Palau de Justícia de Caracas. En ella podem veure com Bolívar i Chávez estan alçats a l'extrem de cadascuna de les ales de l'edifici, els dos a la mateixa altura. En la vida real aquest lloc és molt més imponent, i els retrats de tots dos personatges més grans. Aquests quadres tan grans, sumat a l'arquitectura de semblant soviètic amb la qual compta

aquest immens edifici, fa que passar per allí enfronti no sigui una experiència agradable, cosa a la qual no ajuda el fet que hi ha una gran presència militar a la ciutat. A causa d'aquestes raons, fer aquesta foto em va fer sentir por, quan a la ciutat un mai per a de trobar-se retrats de Chávez i Bolívar després de retrat de Chávez i Bolívar, s'arriba a un moment en el qual la sensació de vigilància és inevitable, i això que en aquest treball no em toca abordar el tema del dibuix dels ulls de Chávez, la qual cosa fa a tota aquesta situació fins i tot més orwel·liana.

La primera foto, si bé es tracta d'un mural de carrer i no d'un oficial promogut per l'Estat, a efectes pràctics ve a ser el mateix. Com he dit, Caracas és una ciutat que està bastant ben vigilada per la Forces Armades, per la qual cosa es fes un grafiti en contra del Govern en ple centre de Caracas, seria qüestió d'hores perquè aquest desaparegués, de fet, sospitosament no es troben grafitis de protesta en el centre de la ciutat. A causa d'aquesta regulació, si aquest grafiti s'hi hagi en un carrer del centre, és perquè algú del govern ja li ha donat el vistiplau.

Ara bé, per a comparar a Chávez amb Bolívar sense que això sigui un insult, hem de considerar a aquest últim l'ésser de llum que ens embeni la historiografia oficial del govern de Veneçuela. Com vaig tractar a l'inici d'aquesta part pràctica, la mitificació de la imatge de Bolívar comença als pocs anys de la seva mort, però això no ha estat suficient perquè el govern deixi d'adoctrinar entorn de la imatge del 'Libertador', ja no sols en l'àmbit públic de la vida diària, sinó que en l'educació.

Per a documentar aquest àmbit, he contactat amb Rusbel Osuna, un estudiant de 16 anys del O.E. Colegio San Agustín, situat en Puerto Ordaz, Estat Bolívar, Veneçuela. Aquest centre es tracta d'una institució privada fundada en 1998, però això no la deslliga d'haver d'impartir un currículum d'assignatures que és obligatori de llarg a llarg de l'Estat Bolívar, el qual tampoc varia significativament entre estat i estat. El vídeo mostrat a continuació va ser gravat de manera oculta el 31 de maig de 2023, quan Rusbel cursava quart any en batxillerat (a Veneçuela l'educació secundària obligatòria se'n diu "batxillerat", i consta de cinc anys).

En el vídeo (vegeu l'Annex 15) els alumnes del Sant Agustí estan realitzant una assignatura que és coneguda com a “premilitar”, el curs de la qual és obligatori entre quart i cinquè any de batxillerat. Una assignatura similar a aquesta ja era impartida abans del primer mandat de Chávez, però només en algunes zones del país, va anar a partir de 1999 quan aquesta pràctica es va estendre per tota Veneçuela.

Segons el testimoniatge que em va ser donat per Rusbel Osuna, la classe de “premilitar” dura una hora, i la classe es pot arribar a donar dues o tres vegades a la setmana (varia segons el professor o l'institut). Sobre la formació del professor que dona l'assignatura, en el cas del San Agustín, el professor de “premilitar” va formar part de l'exèrcit veneçolà. A més, destaca Rusbel que en aquest any escolar 22-23, aquest professor va ser el mateix que li va fer classes de GHC (Geografia, Història i Ciutadania, es tracta d'una única assignatura dita així).

#### 4. Els resultats de l'adoctrinament

Com bé hem vist fins ara, Veneçuela ha passat per un llarg procés de mitificació bolivariana. No obstant això, aquest ha estat intensificat durant el mandat de Chávez, el govern del qual ha intentat vendre la imatge mitificada de Bolívar perquè aquest pogués fer-se un símil amb aquella ‘època de glòria’, la qual cosa ha portat a una mitificació fins i tot més excessiva sobre la imatge del ‘Libertador’ mitjançant l'adoctrinament en llocs públics i en l'educació.

Ara bé, com ha anat el pla de lavamiento bolivarià? Per a saber-ho, vaig fer una enquesta a 113 veneçolans, colombians i equatorians, amb aquesta buscava saber què pensaven les persones sobre Bolívar i que aquestes ens diguessin què tan present havia estat el ‘Libertador’ durant la seva educació. D'aquesta manera, podríem saber si tants anys de mitificació havien fet efecte.

Primerament, vaig preguntar als enquestats per la seva edat, nacionalitat i gènere. Els resultats van ser els següents (veure annex 16).

La meua enquesta va consistir a realitzar afirmacions perquè els enquestats puguin col·locar si estaven: Totalment en desacord, en desacord, ni d'acord ni en desacord, d'acord o totalment d'acord. Procediré a ensenyar les respostes globals en funció dels enuncisats:

1. Simón Bolívar va ser un tema recurrent en la meua educació primària (veure annex 17).
2. Considero a Simón Bolívar com un heroi de la meua nació (veure annex 18).
3. Les decisions estratègiques de Simón Bolívar van reflectir el seu compromís amb la independència i la llibertat (veure annex 19).
4. Simón Bolívar va ser un líder carismàtic que va poder motivar als seus seguidors fins i tot en les situacions més difícils (veure annex 20).
5. La influència europea en les idees de Simón Bolívar planteja interrogants sobre l'autenticitat de la seva visió (veure annex 21).
6. Simón Bolívar va afrontar dilemes ètics en la seva cerca de la independència i la unitat llatinoamericana (veure annex 22).
7. Els assoliments de Simón Bolívar en la lluita per la independència superen les seves controvèrsies i errors (veure annex 23).
8. Les febleses en l'estructura de govern establerta per Bolívar van limitar el seu impacte a llarg termini (veure annex 24).
9. La influència cultural i social de Simón Bolívar continua sent evident en la identitat llatinoamericana (veure annex 25).
10. La influència de Simón Bolívar en la política llatinoamericana posterior a la independència va ser positiva (veure annex 26).
11. La figura de Simón Bolívar sovint ha estat idealitzada i mitificada en excés (veure annex 27).

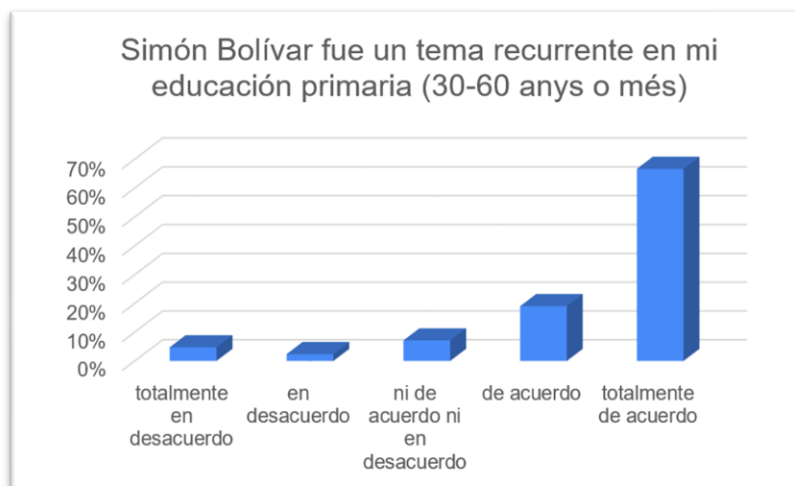
12. Simón Bolívar tenia tendències autoritàries en el seu lideratge polític i militar (veure annex 28).

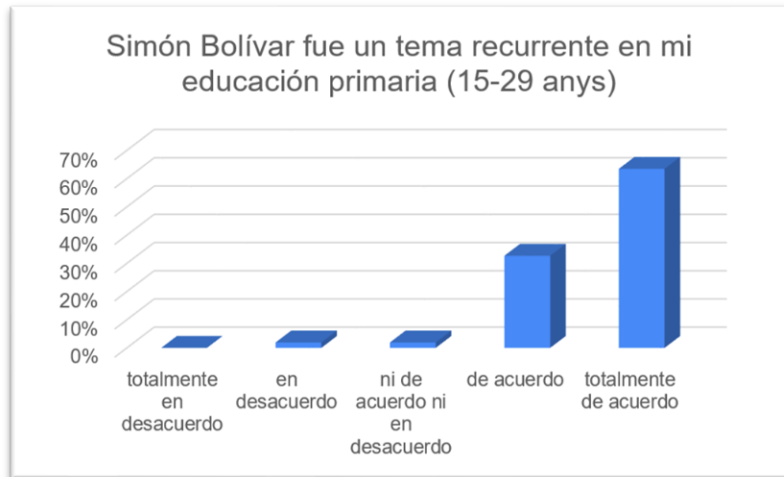
13. Les derrotes i dificultats de Bolívar revelen les seves limitacions com a estrateg militar (veure annex 29).

Segons aquests resultats globals, podem interpretar que Simón Bolívar ha estat un tema recurrent en la majoria dels enquestats. No obstant això, la representació de persones que ho consideren un heroi de la seva nació, no és tan alt per a l'aparició que té Bolívar en l'educació dels meus enquestats.

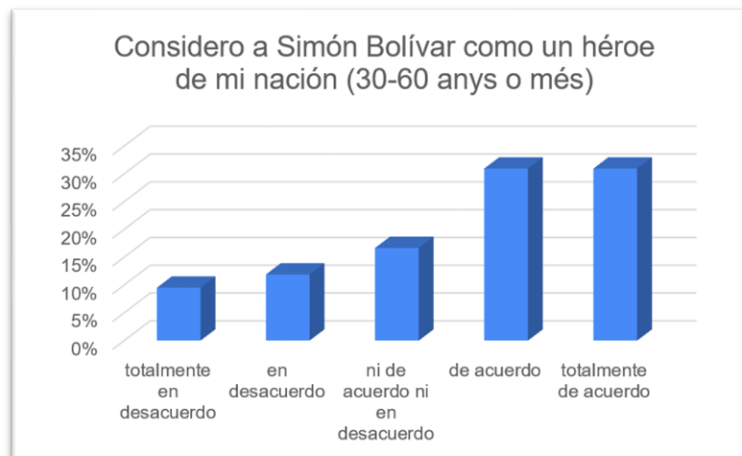
També veiem que molts són conscients que la figura de Simón Bolívar està excessivament mitificada, penso que això podria deure's a la poca acceptació que té el chavisme, i clar, el que passa és que en haver estat tan a prop el chavisme i Bolívar en les últimes gairebé tres dècades, és normal que la gent, en veure la relació, senti una certa desconfiança. Així mateix, són molts els qui reconeixen que Bolívar va ser autoritari, encara que caldria veure quins casos d'autoritarisme coneixen ells del 'Llibertador', perquè la majoria pensa que els seus assoliments superen les seves controvèrsies i errors. Sense cap dubte, per a totes les ombres que va tenir Bolívar, la seva imatge avui dia té una recepció positiva entre els veneçolans i colombians.

Ara bé, contrastem diferents gràfiques en funció d'unes certes variables.

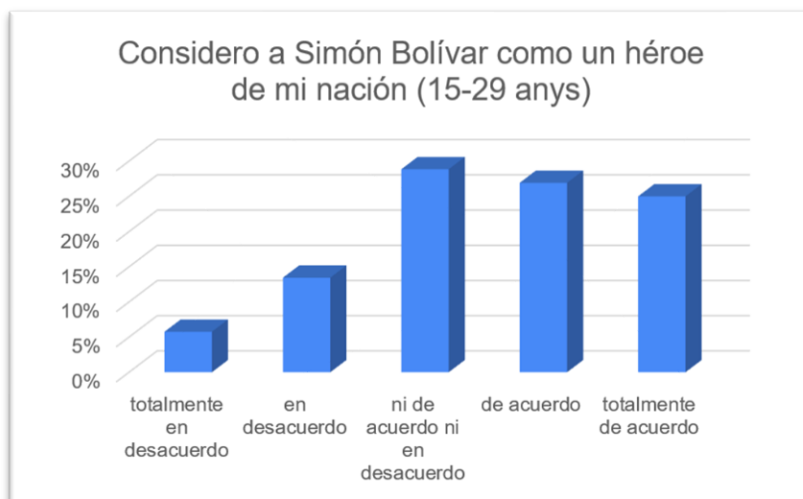




Comparant aquestes dues gràfiques, podem notar que l'educació chavista ha tingut el seu efecte, ja que entre els estudiants més antics hi ha alguns que estan totalment en desacord, en desacord o ni d'acord ni en desacord. Mentrestant, encara que en els més joves el totalment d'acord hagi baixat, ja no hi ha gairebé casos entre els primers tres grups.

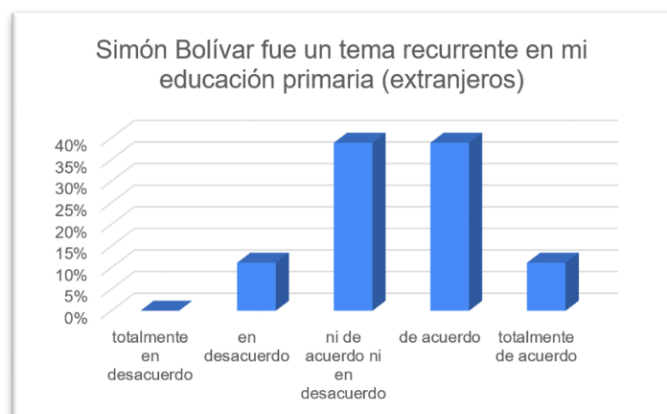


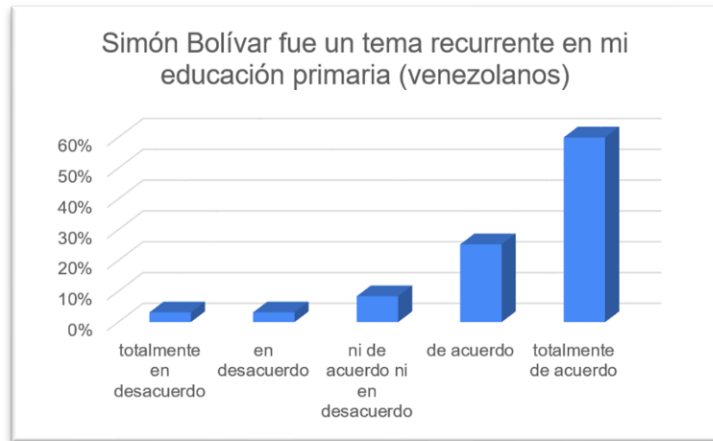




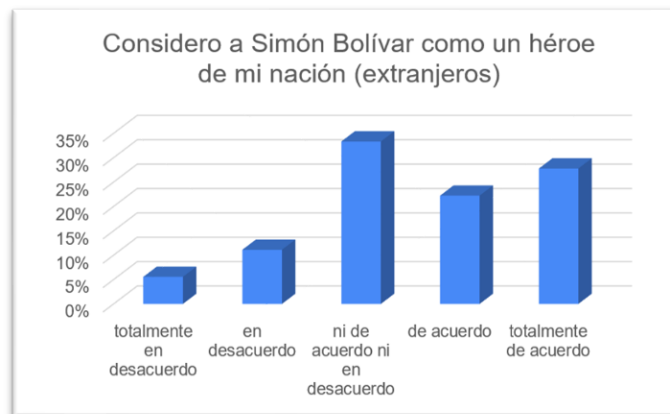
No obstant això, tanta saturació de Bolívar no ha tingut molt bon efecte, ja que entre els majors, la figura de Bolívar té a ser més respectada, mentre que les generacions més joves es mostren més escèptiques sobre aquest tema.

Aquesta mateixa comparació la vaig fer entre colombians i veneçolans, i va quedar tal que així:





Com podem veure, la saturació de Simón Bolívar en els plans educatius és una cosa pròpia dels veneçolans.



Malgrat la diferència educativa, podem veure que els resultats no disten molt. Si bé en el cas dels veneçolans aquests semblen ser una mica més positius amb Bolívar, la poca diferència no justifica la gran bretxa que hi ha entre la freqüència en l'educació, els colombians obtenen gairebé els mateixos resultats amb menys recursos.

Penso que això podria deure's a dues coses: O la sobresaturació d'un mateix personatge sempre tendeix a cansar els estudiants i això de veu reflectit al moment de l'acceptació que senten cap a ell, o bé l'associació que s'ha fet de la figura de Bolívar amb el chavisme, ha fet que a Veneçuela unes certes persones sentin certa angúnia al moment de sentir el 'Llibertador'.

## CONCLUSIONS

Després de la gran investigació que vaig haver de fer per a escriure el marc teòric, vaig arribar a la conclusió de que Bolívar va ser un personatge amb més ombres que llums. Realment hi ha pocs fets de la seva vida on es pogués parlar al seu favor, ja que durant la seva carrera militar va traïr a gent que el va donar suport, com Manuel Piar o Miranda, només per a salvar-se a sí mateix. Em sembla que va ser un personatge molt egoista, que va anteposar els seus interessos a qualsevol altra cosa. Veient també algunes de les seves mesures, com posar-li a Bolívia i a la capital de la Gran Colòmbia el seu nom, també em queda clar que és algú que sempre va voler ostentar el poder. Això també es pot veure reflectit en els seus autoritarisme al moment de regir políticament.

També vaig arribar a les conclusions que la independència de Veneçuela en un principi no va ser un moviment popular, sinó que va ser promogut per les més altes elits econòmiques a la recerca del seu propi benefici, en alguns casos amb ajuda estrangera. Aquests van saber esperar els moments precisos de major estabilitat per a dur a terme els seus plans, i en la majoria dels casos els va sortir bé.

Quant al marc pràctic, la meua conclusió és la següent: Poc temps després de la mort de Simón Bolívar, el culte cap a la seva figura es va començar a gestar, i amb això l'ús polític d'aquesta. No obstant això, aquest ús polític no va anar sempre el mateix, ja que en un principi va començar sent un mite nacional, igual que Sant Martí a l'Argentina o Miguel Hidalgo a Mèxic. Amb el pas del temps i l'inici de les dictadures militars, tota la institució de l'exèrcit va començar a ser reivindicada, i aquesta es va apropiat de la història de les guerres d'independència, la qual cosa va fer que tornés a canviar el culte a Bolívar.

Aquesta tergiversació de la història va fer que en l'ideari dels veneçolans Bolívar fos considerat bo, la qual cosa va donar lloc al populisme utilitzat dins de l'exèrcit per a donar peu a revolucions marxistes, de tal forma que apareix Chávez.

Finalment, l'última forma d'ús polític que ha tingut la figura de Bolívar, ha estat la d'instrument per part del chavisme, la qual cosa continuem veient avui dia.

Ara bé, gràcies a les enquestes, vam poder comprovar que l'arribada de la dictadura chavista va tenir un efecte molt evident en la presència bolivariana en l'àmbit educatiu. També he arribat a la conclusió que, encara que l'acceptació de Bolívar continua sent molt positiva avui dia, l'haver-ho saturat tant i l'haver-ho relacionat tant amb el chavisme, moviment que avui dia manca de reputació dins de Veneçuela, ha fet que l'acceptació cap al 'Llibertador' no sigui com caldria esperar per a l'adoctrinament que es duu a terme.

## BIBLIOGRAFIA

- [1] L. A. Ribot García, *El arte de gobernar: estudios sobre la España de los Austrias*. Alianza Editorial, 2006.
- [2] M. T. P. Picazo, *La publicística española en la Guerra de Sucesión*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Escuela de Historia Moderna, 1966.
- [3] «Los Secretarios del Despacho y el Consejo de gabinete de Felipe V: diseños de una nueva planta en la administración central (1701-1717) | Sallés Vilaseca | Magallánica : revista de historia moderna». Accedido: 12 de septiembre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://fh.mdp.edu.ar/revistas/index.php/magallanica/article/view/3121>
- [4] S. Kalmanovitz, «El PIB de la Nueva Granada en 1800: auge colonial, estancamiento republicano», *Rev. Econ. Inst.*, vol. 8, n.º 15, Art. n.º 15, ago. 2006, Accedido: 14 de septiembre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://revistas.uexternado.edu.co/index.php/ecoins/article/view/49>
- [5] «Bolívar de la Rementería, Simón - Auñamendi Eusko Entziklopedia». Accedido: 18 de septiembre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://aunamendi.eusko-ikaskuntza.eus/es/bolivar-de-la-rementeria-simon/ar-51799/>
- [6] Ó. Álvarez Gila, *Simón Bolívar, entre el mito y la historia*.
- [7] R. L. F. Carvallo, *Estudio sobre la genealogía del Libertador*. Embajada de Venezuela, 1974.
- [8] C. Calderón Schrader, «Un niño llamado Simón», diciembre de 2001. Accedido: 25 de octubre de 2023. [En línea]. Disponible en: [https://web.archive.org/web/20080216051153/http://www.simon-bolivar.org/bolivar/nino\\_llamado\\_simon.html](https://web.archive.org/web/20080216051153/http://www.simon-bolivar.org/bolivar/nino_llamado_simon.html)
- [9] J. Lynch, *Simón Bolívar*. Grupo Planeta (GBS), 2010.
- [10] «Bolívar a María Antonia», 10 de julio de 1825.
- [11] K. Marx, «Simón Bolívar y Ponte», 1858. Accedido: 24 de septiembre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://www.marxists.org/espanol/m-e/1850s/58-boliv.htm>
- [12] S. Key-Ayala, *Vida ejemplar de Simón Bolívar*. Ediciones EDIME, 1955.
- [13] L. P. Delacroix, *Diario de Bucaramanga: Reflexiones políticas y militares del Libertador Simón Bolívar*. Luis Peru de la Croix, 2015.
- [14] W. R. Denslow y H. S. Truman, *10,000 Famous Freemasons from A to J Part One*. 2004.
- [15] «El masón Simón Bolívar entre el mito y la verdad histórica | REHMLAC+, Revista de Estudios Históricos de la Masonería Latinoamericana y Caribeña plus». Accedido: 29 de septiembre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://revistas.ucr.ac.cr/index.php/rehmlac/article/view/40744>
- [16] X. A. Fraga Vázquez, «Humboldt y Jefferson, encuentro transatlántico con España y América Latina al fondo», *Llull Rev. Soc. Esp. Hist. Las Cienc. Las Téc.*, vol. 38, n.º 81, pp. 153-159, 2015.
- [17] J. M. Queipo de Llano Ruiz de Saravia Toreno, *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*. Baudry, 1838.
- [18] R. S. Mantero, *Fernando VII: su reinado y su imagen*. Asociación de Historia Contemporánea, 2001.
- [19] «La Conspiración de los Mantuanos de 1808», Venezuela Tuya. Accedido: 2 de octubre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://www.venezuelatuya.com/historia/www.venezuelatuya.com>

- [20] «Acta del 19 de Abril de 1810». Accedido: 25 de octubre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://web.archive.org/web/20080309011519/http://www.analitica.com/bitBlioteca/venezuela/19abril1810.asp>
- [21] M. V. Magallanes, *Biografía de Francisco de Miranda, 1750-1816*. Ministerio de Educación, Dirección de Administración, Departamento de Imprenta, 1975.
- [22] P. Victoria, *El terror bolivariano*. La Esfera de los Libros, 2019.
- [23] C. A. Villanueva, *Fernando VII y los nuevos estados*. C. Ollendorff, 1823.
- [24] M. Hernández González, *La guerra a muerte Bolívar y la campaña admirable (1813-1814)*. 2014. Accedido: 8 de octubre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=603037>
- [25] A. Zamora, *Malditos libertadores: Historia del subdesarrollo latinoamericano*. Siglo XXI de España Editores, 2020.
- [26] V. Paniagua Corazao, «El proceso constituyente y la Constitución vitalicia (bolivariana) de 1826 (I)», 2007, Accedido: 25 de octubre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://www.cervantesvirtual.com/obra/el-proceso-constituyente-y-la-constitucion-vitalicia-bolivariana-de-1826-i/>
- [27] «Charles-Joseph Bresson - frwiki.wiki». Accedido: 25 de octubre de 2023. [En línea]. Disponible en: [https://es.frwiki.wiki/wiki/Charles-Joseph\\_Bresson](https://es.frwiki.wiki/wiki/Charles-Joseph_Bresson)
- [28] D. Bushnell, *Simón Bolívar: hombre de Caracas, proyecto de América : una biografía*. Editorial Biblos, 2002.
- [29] «La deuda y el libre comercio como instrumentos de subordinación en Latinoamérica desde su independencia», CADTM. Accedido: 17 de octubre de 2023. [En línea]. Disponible en: <https://www.cadtm.org/spip.php?page=imprimer>

## **ANNEX I**

*“...si no hubiera enviudado, quizá mi vida hubiera sido otra; no sería el general Bolívar, ni el Libertador. (...) Sin la muerte de mi mujer no hubiera hecho mi segundo viaje a Europa, y es de creer que en Caracas o San Mateo no me habrían nacido las ideas que me vinieron en mis viajes, y en América no hubiera logrado la experiencia ni hecho aquel estudio del mundo, de los hombres y de las cosas que tanto me ha servido en todo el curso de mi carrera política. La muerte de mi mujer me puso muy temprano en el camino de la política.”*

## **ANNEX II**

*“las primeras pruebas que dio nuestro gobierno de su insensata debilidad las manifestó con la ciudad subalterna de Coro, que, denegándose a reconocer su legitimidad, lo declaró insurgente y lo hostilizó como enemigo. La Junta Suprema, en lugar de subyugar aquella indefensa ciudad, que estaba rendida con presentar nuestras fuerzas marítimas delante de su puerto, la dejó fortificar y tomar una actitud tan respetable que logró subyugar después la Confederación entera con casi igual facilidad que la que teníamos nosotros anteriormente para vencerla.”*

*“algunos escritores que defienden la no residencia de facultad en nadie para privar de la vida a un hombre, aun en el caso de haber delinquido éste en el delito de lesa patria. (...) ¡Clemencia criminal, que contribuyó más que nada, a derribar la máquina, que todavía no habíamos enteramente concluido!”*

*“debilitó más el Gobierno de Venezuela fue la forma federal que adoptó, siguiendo las máximas exageradas de los derechos del hombre que, autorizándolo para que se rija por sí mismo, rompe los pactos sociales y constituye a las naciones en anarquía”*

## **ANNEX III**

*«Después de la batalla campal del Tinquillo, marché sin detenerme por las ciudades y pueblos del Tocuyito, Valencia, Guayos, Cuácara, San Joaquín, Maracay, Turmero, San Mateo y La Victoria, donde todos los españoles europeos y canarios casi sin excepción, han sido pasados por las armas».*

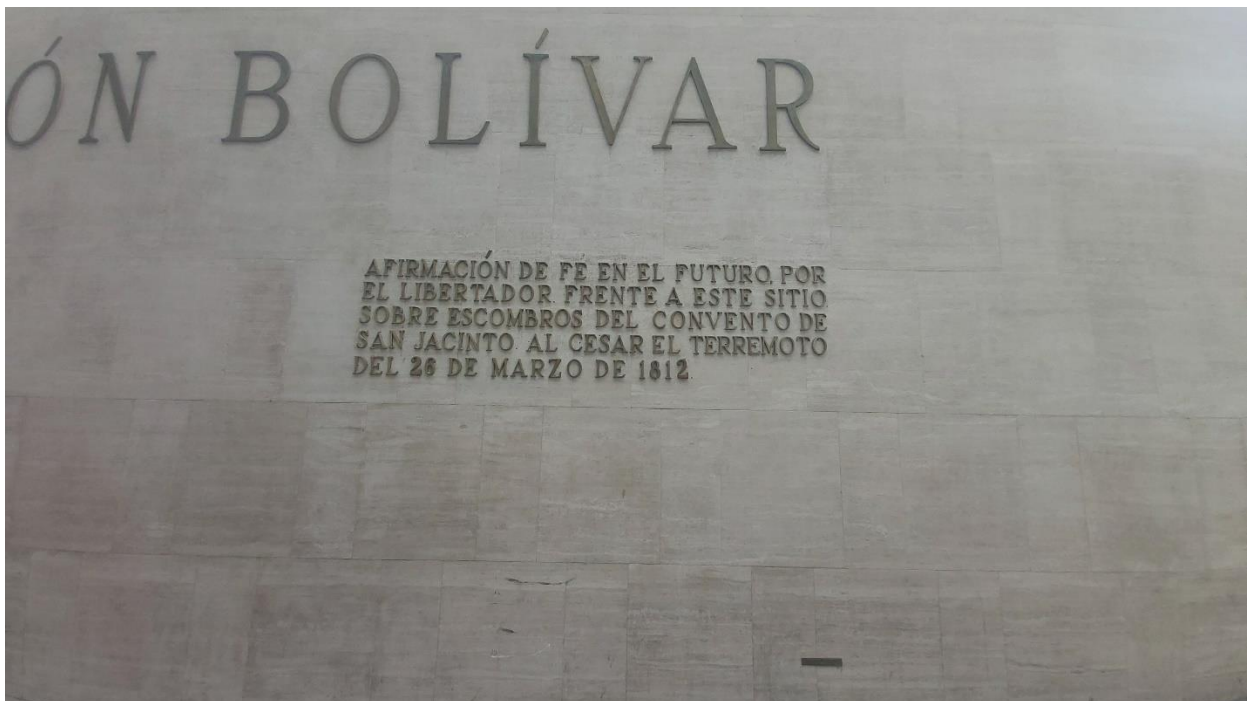
## **ANNEX IV**

*“De todos los países, es tal vez Sud América el menos á propósito para los gobiernos republicanos, porque su población la forman indios y negros, más ignorantes que la raza vil de los españoles, de la que acabamos de emanciparnos. Un país que se encuentra representado y gobernado por pueblos semejantes, no puede ir sino á la ruina. Nosotros no tenemos otro recurso sino recurrir á Inglaterra para pedirle socorro.”*

## ANNEX 2



## ANNEX 3





**ANNEX 4**



**ANNEX 5**

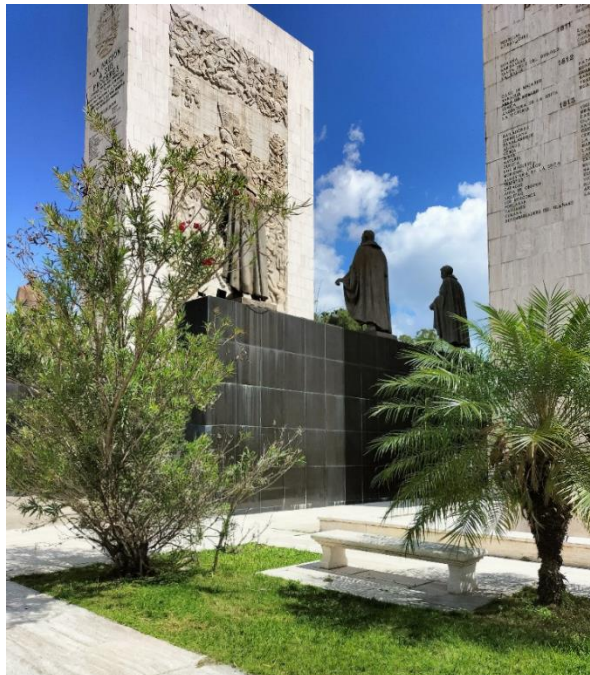


## ANNEX 6



*Inscripción que se encuentra en el pedestal de la estàtua*

## ANNEX 7



**ANNEX 8**



**ANNEX 9**



## ANNEX 10



## ANNEX 11



Foto cortesía del Centro Andino de Estudios Estratégicos.

**ANNEX 12**



**ANNEX 13**



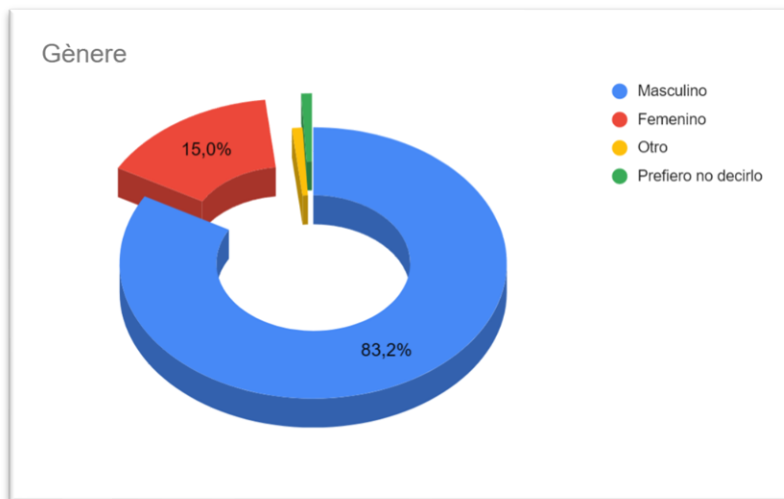
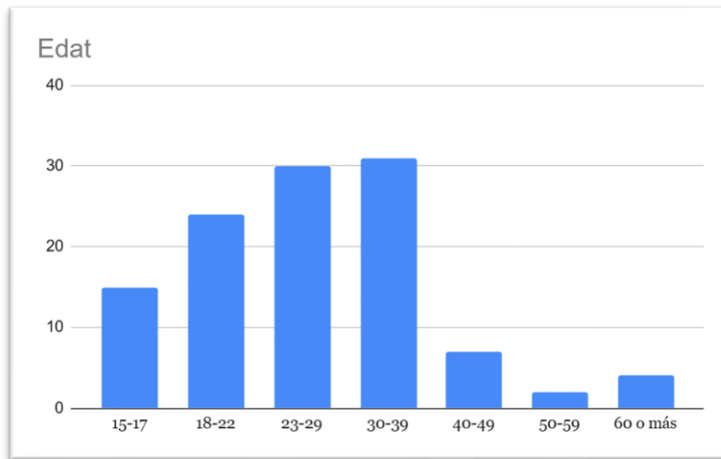
**ANNEX 14**



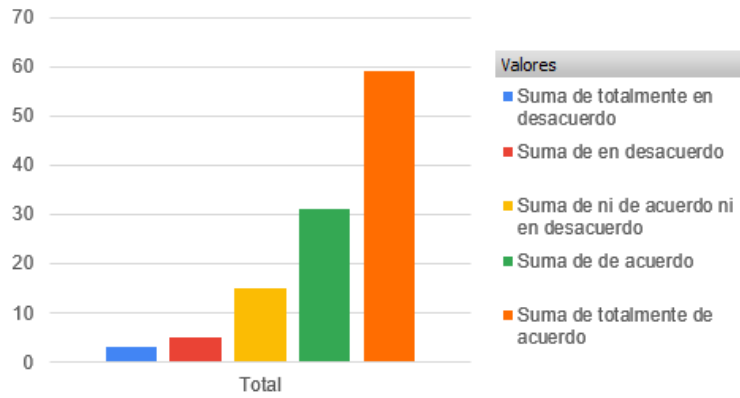
**ANNEX 15**



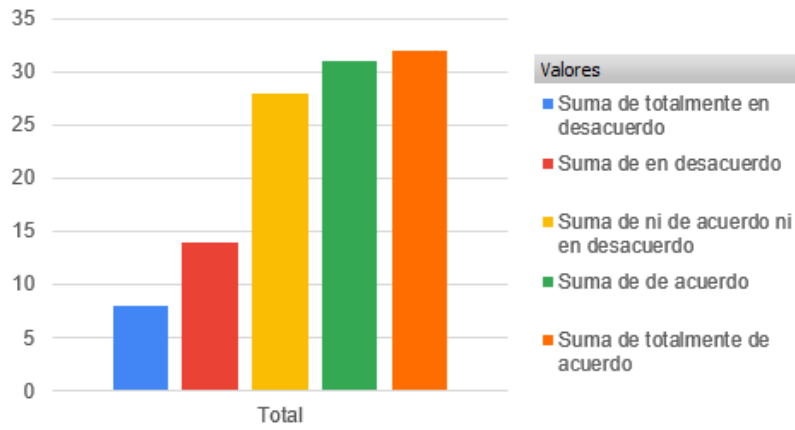
## ANNEX 16



### ANNEX 17

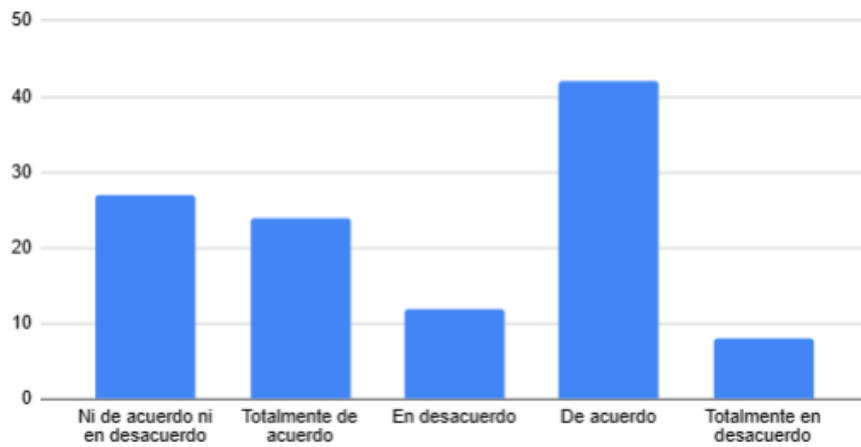


### ANNEX 18



### ANNEX 19

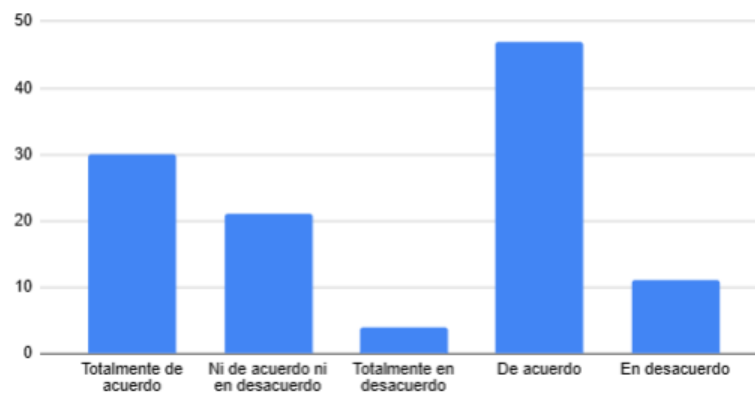
Las decisiones estratégicas de Simón Bolívar reflejaron su compromiso con la independencia y la libertad





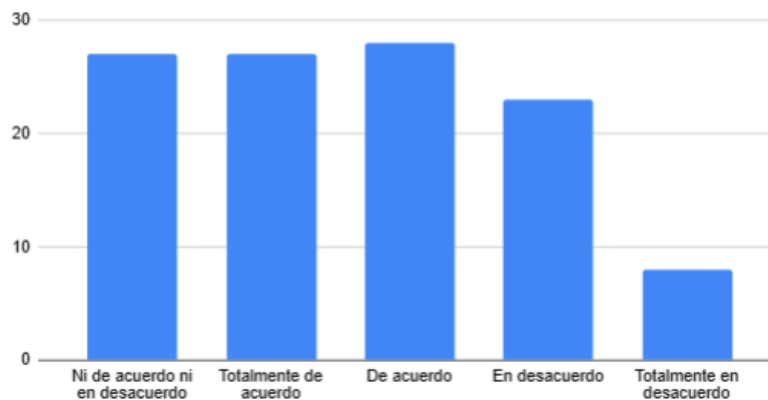
## ANNEX 20

Simón Bolívar fue un líder carismático que pudo motivar a sus seguidores incluso en las situaciones más difíciles



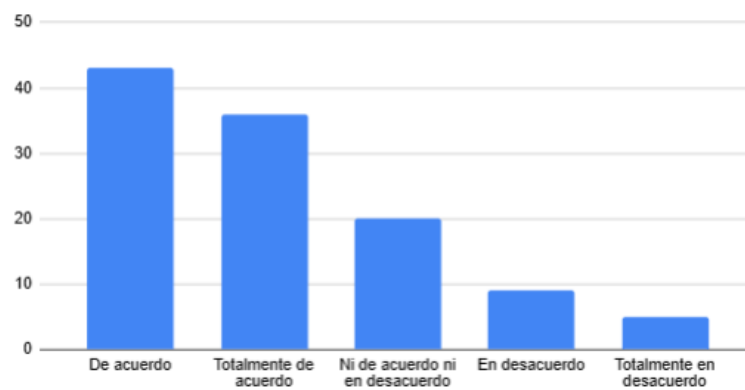
## ANNEX 21

La influencia europea en las ideas de Simón Bolívar plantea interrogantes sobre la autenticidad de su visión



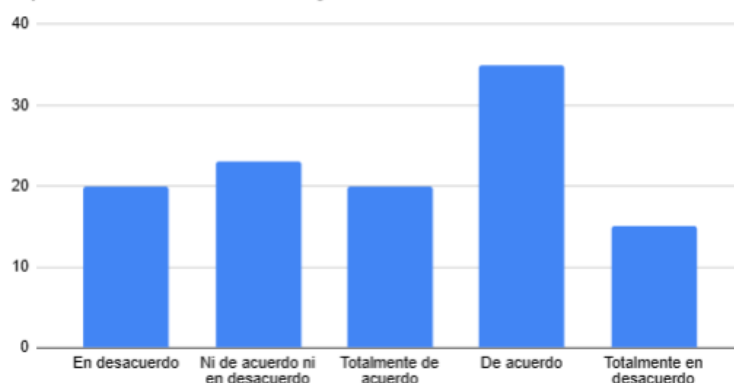
## ANNEX 22

Simón Bolívar afrontó dilemas éticos en su búsqueda de la independencia y la unidad latinoamericana



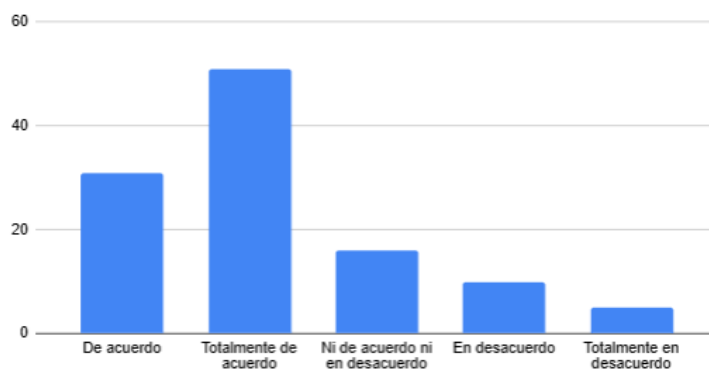
## ANNEX 23

Los logros de Simón Bolívar en la lucha por la independencia superan sus controversias y errores



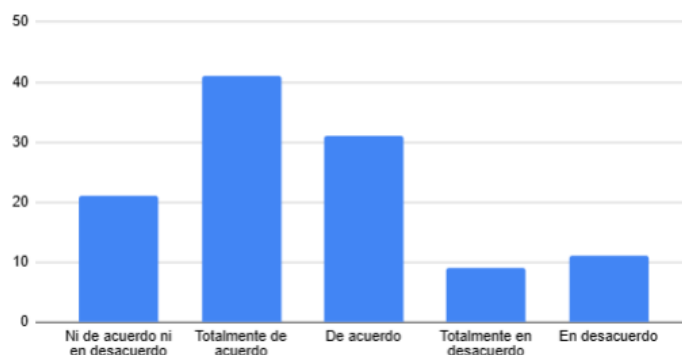
## ANNEX 24

Las debilidades en la estructura de gobierno establecida por Bolívar limitaron su impacto a largo plazo



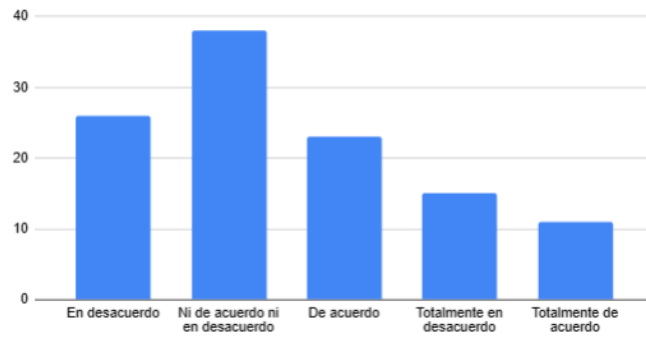
## ANNEX 25

La influencia cultural y social de Simón Bolívar sigue siendo evidente en la identidad latinoamericana.



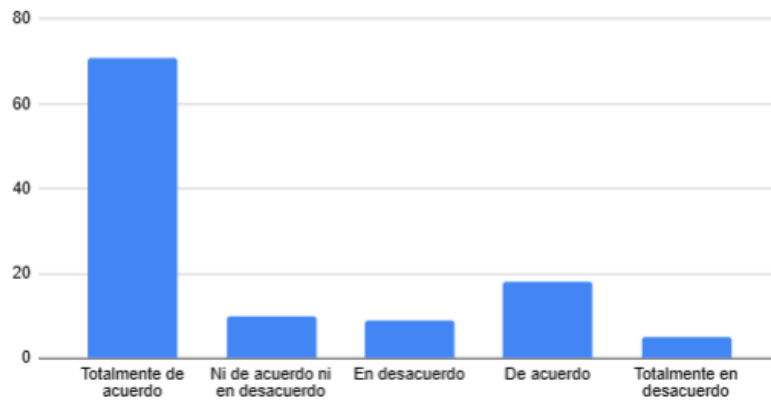
## ANNEX 26

La influencia de Simón Bolívar en la política latinoamericana posterior a la independencia fue positiva



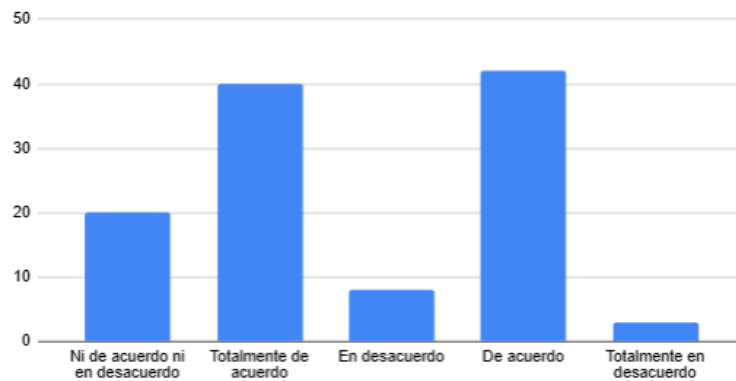
## ANNEX 27

La figura de Simón Bolívar a menudo ha sido idealizada y mitificada en exceso



## ANNEX 28

Simón Bolívar tenía tendencias autoritarias en su liderazgo político y militar.



## ANNEX 29

Las derrotas y dificultades de Bolívar revelan sus limitaciones como estratega militar

